

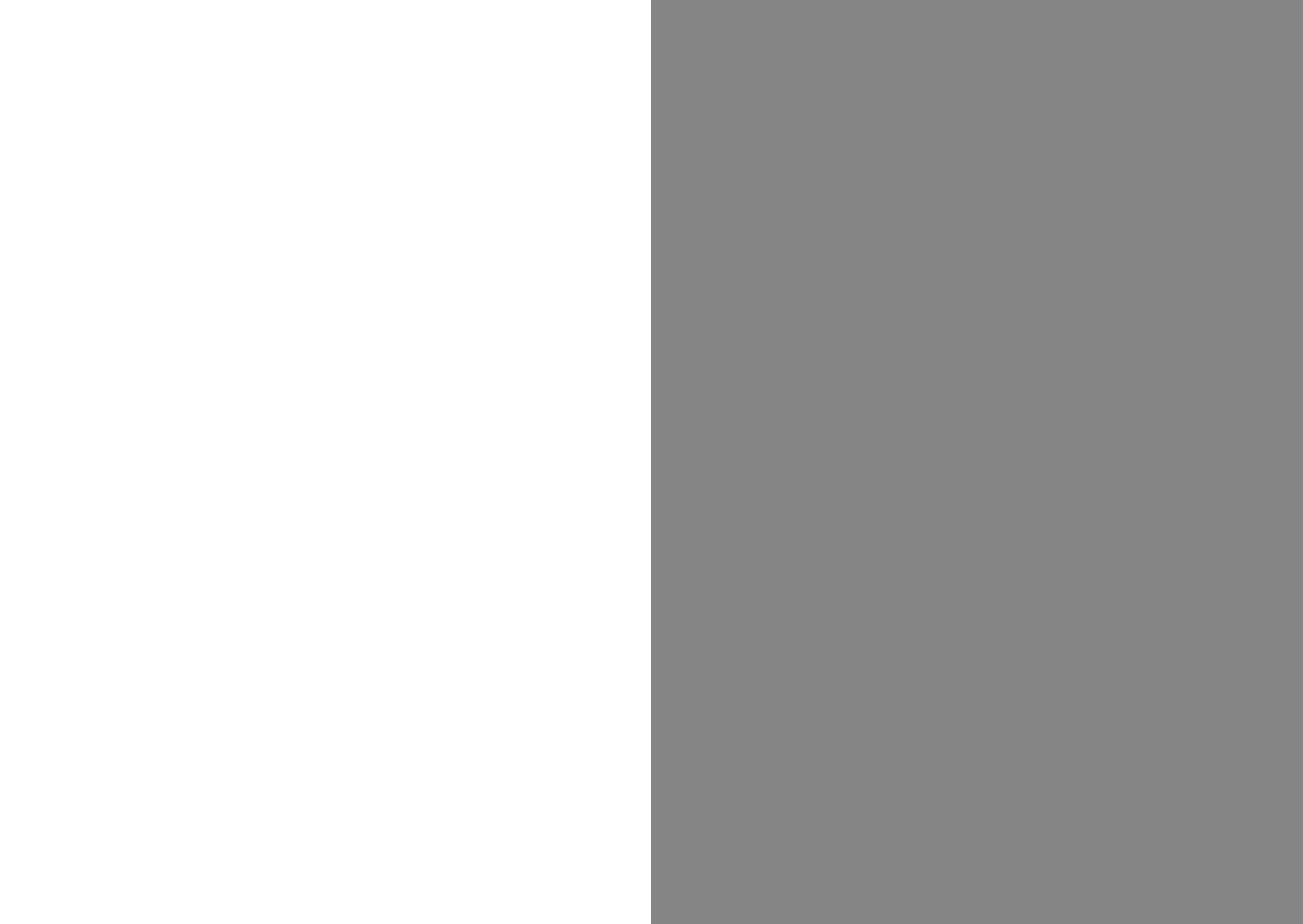

MUSIKA KLASIKOA
CLASSICAL MUSIC

03

Karlos Sánchez Ekiza

BASQUE.

MUSIKA KLASIKOA
CLASSICAL MUSIC

03

BASQUE.

01
Euskara
The Basque Language

02
Literatura
Literature

03
Musika klasikoa
Classical Music

04
Euskal kantagintza: pop, rock, folk
Basque Songwriting: pop, rock, folk

05
Artea
Art

06
Zinema
Cinema

07
Arkitektura eta diseinua
Architecture and Design

08
Euskal dantza
Basque Dance

09
Bertsolaritza
Bertsolaritza

10
Tradizioak
Traditions

11
Sukaldaritza
Cuisine

12
Antzerkia
Theatre

Etxepare Euskal Institutuak sortutako bilduma honek hamabi kultura-adierazpide bildu ditu. Guztiak kate bakarraren katebegiak dira, hizkuntza berak, lurralde komunak eta denbora-mugarri berberak zeharkatzen dituztelako. Kulturaren eskutik, euskararen lurraldean tradizioa eta abangoardia nola uztartu diren jasoko duzu. Kulturaren leihotik, bertakoaren eta kanpokoaren topalekua erakutsiko dizugu. Kulturaren taupadatik, nondik gatozen, non gauden eta nora goazen jakiteko aukera izango duzu. Liburu sorta hau abiapuntu bat da, zugar jakin-mina eragin eta euskal kultura sakonago ezagutzeko gogoia piztea du helburu.

This collection created by the Etxepare Basque Institute brings together twelve cultural disciplines, all of them intertwined as they share language, land and history. Hand in hand with our culture, we invite you to witness the fusion of tradition and innovation, the melding of local and foreign. In short, we invite you to learn where we come from, where we are now and where we're heading. This set of books is a launchpad intended to spark your curiosity.

MUSIKA KLASIKOA CLASSICAL MUSIC

Karlos Sánchez Ekiza

08	Sarrera	Introduction
10	Sortzaileak	Composers
24	Interpretatzaileak	The Artists
46	Azpiegitura	The Infrastructure
52	Bibliografia	Bibliography

Nola lortu du Mendebaleko Europako berezko hizkuntzen artean indoeuroparra ez den bakarrak bere lekua hartzea XXI. mendean? Zertan datza euskal kultura gaur egun eta zertan bereizten da da besteengandik? Zer presentzia merezi du nazioartean?

Liburu hauen bidez, Etxepare Euskal Institutuak erantzun batzuk proposatu nahi ditu, beste kultura eta identitate batzuei eskua luzatzeko asmoz. Elkar ezagutzea baita elkar estimatzeko eta ulertzeko modu bakarra. Ongi etorri.

How has the only indigenous language of Western Europe that is not of Indo-European origin achieved its own place in the 21st century? What is Basque culture and what sets it apart from others? What international presence does it deserve?

Through the books that make up this collection, the Etxepare Basque Institute would like to offer a series of responses to reach out to other cultures and identities. The better we know each other, the more we appreciate each other. Ongi etorri.

Sarrera

Euskaldunen ezaugarrien artean, musikarako gaitasuna da historian zehar gehien nabarmendu izan denetako bat. Bereziki ospetsua da euskaldunek koro edo abesbatzetan kantatzeko duten zaletasuna; hortik dator esaera ezaguna: «Euskaldun bat: txapela; bi euskaldun: pilota-partida; hiru euskaldun: orfeoia». Euskal abesbatzak entzutetsuak dira nazioartean gaur egun, baina iraganean ere izan ziren interpretatzaile famatuak gure artean: Pablo Sarasate biolin-jotzaile eta konpositorea eta Julián Gayarre tenorra, esaterako. Era berean, historian izan diren punta-puntako konpositoreen artean, bada bat euskalduna: Maurice Ravel. Eta gaur egun ere badira musika-konposizioan izen handiko euskaldunak: Luis de Pablo, Agustín González Azilu eta Félix Ibarro, esaterako, ezagunenak aipatzearen.

Hala ere, aitortu behar da munduko ia herri guztiei buruz esaten dela gauza bera, musikarako berezko gaitasuna dutela, alegia. Nolanahi ere, musika *klasikoa* –musika eruditua edo akademikoa– deritzogunaren ildo nagusiek ez dute Euskal Herrian eragin handirik izan historikoki. Horrek ez du esan nahi, ordea, gure herri txikiak musikaren alorrean bide interesgarriak egin ez duenik. Nazioartean izan dira, punta-puntako musikarien artean, euskaldunak, nahiz eta modu ofizialean leku askotan agertzen ez diren; eta gaur egun ere badira, bai konposizioan, bai eta interpretazioan ere.

Liburu honetan, musika-jardueraren errepaso egiten saiatuko gara, uste osoa baitugu musika, arlo *klasikoan*, *erudituan* edo *akademikoan*, garrantzi handiko elementua dela gaur egungo euskal kulturaren barruan.

Introduction

One of the qualities that has been most associated with Basques through history is their musical ability. Especially important has been their choral dimension, as expressed in the saying “one Basque, one beret; two, a game of *pelota*; three, a choir”. Indeed, the international prestige enjoyed by Basque choirs today is, in effect, no different to that of interpreters during past eras, such as the violinist and composer Pablo Sarasate or the tenor Julián Gayarre. One of the greatest composers of all time, Maurice Ravel, was also Basque, as are some of the most prestigious names in contemporary composition, led by Luis de Pablo, Agustín González Acilu and Félix Ibarro.

It is also true, however, that there are few people in the world who have not also been

described in these terms, as possessing an innate ability for music. And it is equally true that the main currents of so-called classical music, western academic music or have not been centred historically in the Basque Country. Having said that, this does not mean that this small people have not had an interesting past, with certain major international figures both throughout their history—a history that has been officially recorded in far too few places—and today in terms of both composers and performers.

Throughout this work I will attempt to summarise this activity, contending that music—whether classical, erudite or academic—is a key element of contemporary cultural activity in the Basque Country.

Sortzaileak

Mendebaldeko musika eruditua ez da herrialde askotan landu Historian barena. Erdi Aroan, Frantzia izan zen herrialderik pribilegiatuena, eta gugandiko hurbiltasunak euskal orbitan jarri zituen orduko musikagile handienetako batzuk –bereziki XIII. mendetik aurrera, Nafarroako tronua Frantziako dinastien mendean geratu zenean–. Musikagile haien artean ezagunena Nafarroako Teobaldo I.a da, Champagneko kondea eta Nafarroako lehenengo errege frantsesa; gaur egun trobalarien mugimenduaren ordezkari nagusietako bat dela kontsideratzen da. Haren doinu asko, ia berrogeita hamar, gorde dira bostehun bertsiio baino gehiagoetan, eta kopuru hori zinez harrigarria da garai hartarako. Guillaume de Machaut da Nafarroarekin lotzen den beste musikagile handi bat; Erdi Aroko konpositore garrantzitsuena da askoren ustean, eta Nafarroako Karlos II.aren gorteko musikagilea izan zen.

XVI. mendearen hasieran, Nafarroako erreinua desagertu ondoren, Euskal Herriaren hegoaldea Hispaniako giro musikalean murgildu zen, eta horrek ondorio nabarmenak ekarri zituen. XV. mendearen amaieratik XVI. mendearen hasierara bitartean ezinbestekoa da Juan Antxieta polifonista azpeitiarra aipatzea, Gaztelako errege-kaperetan hainbat kargu izan zituen Karlos I.aren garaira arte. XVII. mendetik aurrera, Iberiar Penintsulako musika Europako korrante nagusietatik kanpo geratu zen, eta euskal musikagileak ez ziren Espainiako mugetatik harago heldu, nahiz eta tartean maila handiko sortzaileak izan ziren, XVIII. mendean batez ere; esaterako, Juan Francés Iribarren, erlijio-musikan; Blas de Laserna, tonadilla eszenikoan, edo Joakin Oxinaga eta Sebastián Albero, teklatuko musikan. Hala ere, bitxia egiten da ikustea garai hartan euskal zantzuak ageri direla zenbait lanen tituluetan zein azpitituluetan, bereziki musikagile frantsesen obren artean; nolahi ere, beste hainbat naziotan antzeko adierazpenekin gertatzen den bezala, zaila da euskal musikarekin erlazioatzen dugun ezaugarriak aurkitzea haietan, gaur egungo ikuspegitik betiere.

Ilustrazioaren mugimenduarekin hasi zen aldatzen pixkanaka musikagiroa Euskal Herrian, eta Europako erduei –bereziki Frantziakoei– jarraitu zitzaizkien hemen, musika modernizazio-bidean jartzeko ahaleginean. *Euskal-erriaren Adiskideen Elkarte*a izan zen mugimendu haren oinarria; lan handia

1. Tronpeta- eta flauta- eta danbor-jotzaileak. Pamplona Katedraleko Kapitela.

Composers

The history of western classical music has been played out in very few countries. In the Middle Ages, it was centred in France, whose proximity—especially from the thirteenth century on when the throne of Navarre was occupied by several French dynasties—led to the most outstanding composers of the era spending time in the Basque region. This was the case during the reign of the first French monarch in Navarre, Theobold I of Champagne (known today as Theobold I of Navarre), one of the most prominent representatives of the troubadour movement. We still have fifty of his melodies today arranged in more than three hundred versions, an exceptional amount for the era. Another figure associated with Navarre was arguably the most important composer in the Middle Ages: Guillaume de Machaut, court composer to Charles II of Navarre.

Following the fall of the Kingdom of Navarre at the beginning of the sixteenth century, Hispanic musical influence (with all that this entailed) became more important in the southern part of the Basque Country. One Basque figure spanning the fifteenth and sixteenth centuries, for example, was the polyphonist Juan de Anchieta, who occupied various positions in Castilian royal chapels through to the reign of Charles I (and Charles V, Holy Roman Emperor). From the seventeenth century onwards, music in the Iberian Peninsula remained detached from fashionable European trends. As a result, important eighteenth-century Basque composers like Juan Francés de Iribarren (religious music), Blas de Laserna (*tonadilla escénica* or musical comedy), Joaquín de Oxinaga and Sebastián Albero (both keyboard music) remained within the Hispanic milieu. Curiously, however, also during these centuries a number of French composers of the time included Basque references in the titles or subtitles of their works. However, in their music, as is also the case when considering references to other nations in similar pieces of the era, it is difficult to appreciate any specifically Basque influence from our perspective today.

The musical environment in the Basque Country began to change slowly with the Enlightenment. The Real Sociedad Bascongada de Amigos del País (Royal Basque Society of the Friends of the Country)—also known as the “Bascongada” and the foundation of the Enlightenment movement in the Basque Country—was extremely active in disassociating, not without opposition, music from religion. The Bascongada sponsored soirees, semi-public performances by aficionados and even operatic depictions. We would consider such attitudes elitist today, but it was out of this environment that Juan Crisóstomo Arriaga—who composed his first musical piece when he was eleven years old—emerged. At the age of fifteen, he took the bold and unusual step for the time of moving to Paris, where he was admitted to the Conservatory there and eventually ended up teaching at the institution. His premature death, however, before the age of twenty deprived Basque music of an exceptional figure. Even today his one symphony, three string quartets and operatic overture *Los esclavos felices* (The Happy Slaves) are routinely performed at international concerts. Moreover, Arriaga gave his name to what has, for almost a century, been the centre of classical music in Bilbao: the Arriaga Theatre.

egin zuen musikaren arloan, nahiz eta erlijioaren esparrutik kanpo jarduteagatik aurkako jarrera ugari izan zuen. Gau-ekitaldiak eskaini ohi zituen, zaleentzako emanaldi erdi-publikoak eta operak ere bai. Gaur egun elitistatzen joko genukeen giro hartan jaio zen Juan Crisóstomo Arriaga musikagilea, hamaika urterekin idatzi zuena bere lehenbiziko musika-lana. Hamabost urterekin, garai hartarako erabaki ezohikoa bezain arriskutsua hartuz, Parisera joan zen musika ikastera; onartu egin zuten hango kontserbatorioan, eta bertan irakasle izatera ere heldu zen. Hogeitaz bete baino egun batzuk lehenago hil zen, eta haren heriotza goiztiarrarekin maisu handi bat izan zitekeena galdu zuen euskal musikak. Gaur egun ere Arriagaren sinfonia bakarra, hiru hari-kuartetoak eta *Los Esclavos felices* operaren obertura sarritan agertzen dira nazioarteko kontzertuen programetan. Arriagak eman dio izena ia mende oso batez Bilboko musika erudituaeren bihotza izan den antzokiari.

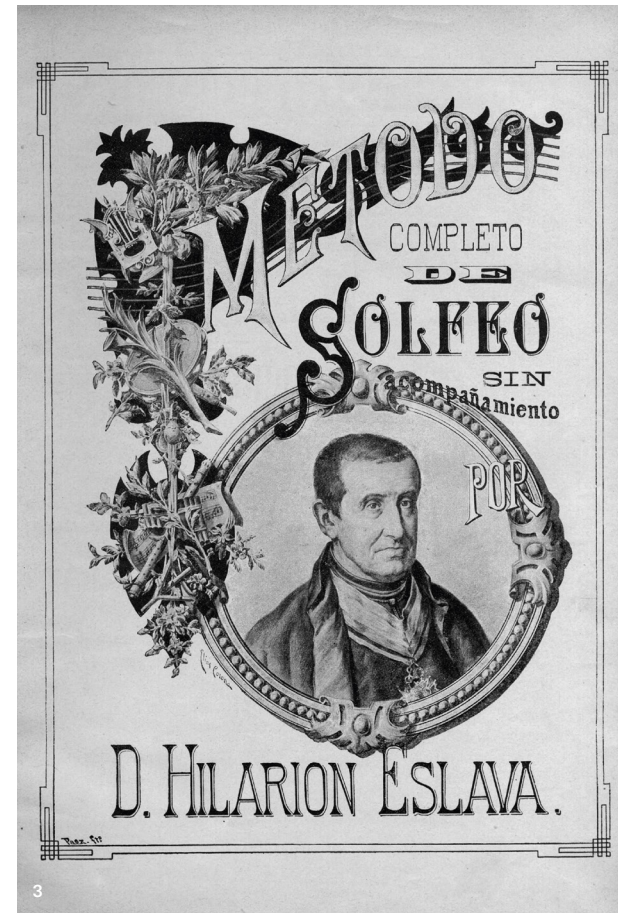
XVIII. mendearen amaieran, Madrilgo musika-giroan murgilduta zeuden beste bi musikagile handi aipatu behar dira: Blas de Laserna, tonadilla eszenikoaren maisua, eta, batez ere, Hilarión Eslava, Espainiako musikan mugarri izan zena, berak eman baitzituen lehenengo urratsak erlijio-giroko musikatik musika profanorako trantsizioan. Hilarión Eslavak Sevillako katedraleko kapera-maisu kargua utzi eta Espainiako hiriburura joatea erabaki zuen, gutxiago irabaziz lan egin behar izan bazuen ere. Madrilan, musika kontserbatorioko zuzendari postua lortu zuelarik, erakunde hori berrantolatu zuen, denbora luzean iraun zuen egitura sendoa sortuz. Bestetik, gogoratu behar da Hilarión Eslavak sortu zuen solfeo-metodoa, *Método de Solfeo*, erreferente bat izan dela, mende oso bat baino gehiago iraun baitu, eta Espainiako eta Hego Amerikako belaunaldi askorentzat gidaliburua izan baita musikan lehenengo urratsak emateko. Hilarión Eslavak italieraz konposatu zituen operak hasieran; musika-genero horretan eta zarzuelan lan egin zuen batez ere, garai hartako beste musikagile nafar batzuek bezala: Emilio Arrieta, *Marina* obraren egilea, eta Joakin Gaztanbide dira horien artean aipagarrienak.

2. Bilboko Arriaga Antzokia.
3. Hilarión Eslavaren solfeo-metodoa.

Other late eighteenth-century Basque figures of note established in the musical world of Madrid were the maestro of *tonadilla escénica* Blas de Laserna and, especially, the person that most defined the transition of Spanish music from religious use to secular patronage: Hilarión Eslava. The latter decided to abandon his post as Kapellmeister in Seville Cathedral for other, less well remunerated, positions in the Spanish capital, where he ultimately became director of the music conservatory. He reorganised this conservatory, imparting it a structure almost as strict as his sol-fa method with which entire generations of Spaniards and South Americans have begun in music. A composer of operas in Italian, he competed both in this field and in that of the zarzuela with other composers from Navarre of his era, such as Emilio Arrieta (composer of *Marina*) and Joaquín Gaztanbide.

At the close of the nineteenth century, however, so-called nationalist schools emerged all over Europe which sought to incorporate the musical traditions of each nation into classical music. It was at this time too that certain elements of these musical traditions acquired a national status.

2. Arriaga Theater in Bilbao (Biskay).
3. Hilarión Eslava's music theory method.

In the Basque case, these elements would be the *zortziko*, which was identified—through José María Iparragirre—with an asymmetric rhythm that fit classical music perfectly; and, to a much lesser extent, the jota. There are plenty of jotas and *zortzikos*, for example, in compositions by the great violin virtuoso of the era, Pablo Sarasate, from Pamplona.

The Basque nationalist school would produce, unquestionably, some of the most brilliant examples of this art in the Basque Country. As in many other areas of Europe, much effort was given over to creating a national opera, in this case in the Basque language. Two works of note were *Mendi-Mendiyan* (Up on the mountain), by José María Usandizaga, which premiered in 1910, and especially *Amaya*, by Jesús Guridi, which premiered in 1920. This project was, however, eclipsed by the popularity of zarzuela in Spanish, which recreated a bucolic and idealised take on Basque rural life in the same way as the literary works of Domingo Aguirre. This was the case of Azkue's zarzuelas, but even more so in terms of two frequent works that are still part of the repertoire today: *Las golondrinas* (The swallows) by Usandizaga and Guridi's most popular work, *El caserío* (The farmhouse). At the same time, in Madrid one of the most successful exponents of this genre was Pablo Sorozabal, from San Sebastian, with works such as *Katuska*, *La del manojo de rosas* (She of the bunch of roses) and *La tabernera del puerto* (The barmaid of the port).

XIX. mendearen amaieran, ordea, Europako leku askotan eskola nazionalistak sortu ziren musika erudituen barnean, herri bakoitzaren musika-tradizioei tokia egitea helburutzat harturik. Garai hartan nazio-izaera hartu zuten tradiziozko musika horietako elementu jakin batzuek. Euskal musikaren kasuan, bi izan ziren elementu horiek: zortzikoa –José María Iparragirreraren eskutik musika erudituan ederki uztartzen den erritmo asimetriko gisa identifikatzen dena– eta, askoz ere maila apalagoan, jota. Jotak eta zortzikoak ugariak dira, esate baterako, Pablo Sarasate iruindarraren konposiziozko musika-lanetan, eta gogoratu behar da bera izan zela garai hartako biolin-jotzailerik birtuosoena eta handiena.

Euskal eskola nazionalistaren eskutik etorri ziren, zalantzarik gabe, Euskal Herrian musikak izan dituen une distiratsuenetako batzuk. Europako beste toki askotan bezala, hemen ere opera nazionala egiten saiatu ziren, eta euskaraz egiten ahalegindu ziren, gainera. Hala, nabarmentzekoak dira José María Usandizagaren *Mendi-Mendiyan* opera, 1910ean jendaurrean aurkeztu zena, eta, batez ere, Jesús Guridiren *Amaya*, 1920an estreinatua. Alabaina, gaztelaniaz egiten ziren zarzuelek egundoko arrakasta izan zuten herritarren artean, eta horrek itzalpean utzi zuen opera nazionala euskaraz egiteko egitasmoa. Zarzueletan euskal nekazarien bizimodua idealizaturik irudikatzen zen, Txomin Agirreraren literatura-lanetan egiten zen legez. Halakoak dira, adibidez, Azkueren zarzuelak; baina, guztien gaineratik, bi obra gailentzen dira: *Las golondrinas*, Usandizagarena, eta Guridiren *El caserío*, herritarren artean arrakastarik handiena lortu duen lana; bi zarzuela horiek ohikoak dira gaur egun ere genero horretako errepertorioan. Pablo Sorozabal donostiarrak ere arrakasta handia lortu zuen Madrilen bere obra batzuekin; *Katuska*, *La del manojo de rosas* eta *La tabernera del puerto* dira ezagunenak.

Aipamen berezia merezi du aita Donostiak –berez José Antonio Zulaika izena zuen–. Euskal musika tradizionalaren ikertzaile handienetako bat izan zen, Azkuerekin batera, musikagile bikaina izateaz gainera. Nabaria da inpresionismoak aita Donostiarengan izan zuen eragina, hala pianorako lan laburretan nola liederretan, eta hori gaztetan izan zuen heziketa frantsesaren ondorio da –aurreko sortzaileek alemana izan zuten–.

Konpositore handien zerrenda honetan, hala ere, bada euskal musikari bat guztien gaineratik nabarmentzen dena eta nazioartean entzute handia duena: Maurice Ravel lapurtarra, Ziburuko semea. Aita suitzarra zuen, eta hiru hilabete baino ez zituela Parisera eramane zuten Maurice, familia hara aldatu zelako; hala ere, berak beti izan zuen euskalduntzat bere burua. Heziketa guztiz frantsesa jaso zuen, eta, horren eraginez, ukitu eta zantzu zeharo desberdinak erantsi zizkien bere lanei. Musikagile gisa, guztiz beselakoa da Ravel ikusi berri ditugun gainerako konpositore guztien aldean; ekletizismoa nagusitzen da haren obran: batetik Claude Debussy-ren musika inpresionista frantsesaren eragina jaso zuen, baina, aldi berean, Frantziako eta Espainiako antzinako musika-iturrietatik ere edan zuen; Errusiako musikak ere oihartzuna du haren obran, garai hartan musikagile eta ballet errusiarrek entzute handia zuten, eta jazz-aren aireak ere baditu; hori nabarmena da *La Valse* eta *Pavane pour une infante défunte* obretan, adibidez.

Ravelek gaitasun paregabea zeukan orkestratzeko, eta horren adierazgarri dira *Bolero* ospetsua eta Mussorgski-ren *Erakusketa bateko margolanak* konposizioaren orkestrarako bertsio famatua; ziur aski, Ravelen bertsioarengatik izan ez balitz, ia ezezaguna izango zen maisu errusiarren pianorako jatorrizko bertsioa. Ravelen beste pieza famatu bat *Ezker eskua-arentzako kontzertua* da; Lehen Mundu Gerran eskuin-eskua galdu zuen Paul

4. Béla Bartók garaiko euskal musikari aipagarrienetako zenbaitekin. Errenteria, 1931.

4. Béla Bartók with some of the most prominent figures in Basque music at that time. Errenteria (Gipuzkoa), 1931.

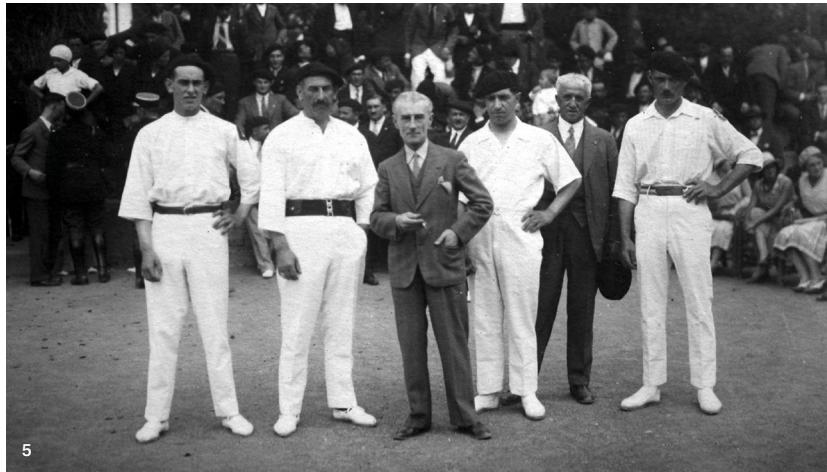
José Antonio Zulaika, better known by his religious epithet Aita Donostia (Father Donostia), deserves special mention. One of the great scholars, together with Azkue, of traditional Basque music, he was also a composer whose French education—different to the German education of those previously mentioned—is apparent because of the influence Impressionism has in his work, especially in his short piano pieces and his lieder.

Out of all these distinguished composers, however, one stands out completely as the best-known representative of Basque music in the world. I am referring to Maurice Ravel, born in Ziburu (Lapurdi). Although his father was Swiss and the family moved to Paris when he was three years old, Ravel considered himself Basque all his life. His completely French training gave him, of course, certain features that differed from all the other composers of the era just listed here, and which contributed to an eclectic mix of influences on him, from the so-called French musical Impressionism of Debussy to ancient French and Spanish music, as well as a Russian musical influence—just at a time when Russian music and ballet were especially important—and even jazz, in works like *La Valse* (The Waltz) and *Pavane pour une infante défunte* (Pavane for a Dead Princess).

His ability as a superb orchestrator also made both his *Bolero* and the orchestral version of Mussorgsky's *Pictures at an Exhibition* extremely famous; and without which the original version of the latter, for the piano by the Russian maestro, would almost have been unknown. Another very-well known work of Ravel's, *Concerto pour la main gauche* (Concert for the Left Hand), was composed—like several others which he eclipsed—in honour of the Austrian pianist Paul Wittgenstein, who had lost his right arm in the First World War.

Ravel tried to compose Basque-themed pieces and he even thought of titling one of his concertos for piano *Zazpiak-bat* (The seven are one) – an allusion to the unity of the seven Basque territories. However, his eclectic nature prevented him from concentrating on this aspect of his work, since he believed that popular melodies lost their meaning and charm when adopting the robes of classical music.

With Ravel, one could say that a repeated tendency began for Basque composers to develop their work outside their native land and in languages

Wittgenstein pianista austriarraren omenez konposatu zuen, beste musikagile askok egin zuten moduan; Ravelek itzalpean utzi zituen beste guztiak, ordea.

Ravel euskal gaien inguruan musika-piezak konposatzen saiatu zen, eta pianorako bere kontzertu bati *Zazpiak-bat* izena ipintzekotan zen hasieran, zazpi euskal herrialdeen batasunari erreferentzia eginez. Bere izaera eklektikoak, ordea, lan-ildo horretatik urrundu zuen; izan ere, esparru akademikora eramanez gero, herri-doinuek beren izaera, indarra eta xarma galtzen dituztela uste zuen Ravelek.

Esan dezakegu Ravelekin behin eta berriz errepikatu den joera bat hasi zela euskal musikagileen artean; hau da, Euskal Herritik kanpo lan egin behar izan dute eta hizkuntza zeharo desberdinekin, hemen erabili ohi direnen aldean, egin behar izan dute, gainera; baina beti eutsi izan diote beren euskal nortasunari eta aldian-aldian Euskal Herriko musikatik datozen elementuak sartu dituzte beren lanetan. Sarri askotan, gehiegixotan ere bai, inolako begiramenik gabe ukatu izan zaie beren musikaren izaera euskalduna, eta musikariei berei ere ukatu zaie beren euskalduntasuna, nahiz eta musikagileek berek behin eta berriz hala direla baieztatu duten, temati. Horrek guztiak ez du zentzurik, noski; absurdoa da, alderantzizkoa pentsatzea den bezala, alegia, uste izatea Euskal Herrikoak direlako, horien balioa euskal izatearen emaitza eskusiboa dela. Musika da, dudarik gabe, elementu onenetako bat *Euskaldun unibertsalaren* etiketa aplikatzeko, eta Ravelen kasuak argi asko erakusten du hori.

Musika indartsu garatzen ari zen aldi hartan, baina justu orduan 36ko gerra piztu zen hegoaldean eta Bigarren Mundu Gerra iparraldean, eta bi gerrateek erabat eten zuten ordura arte musikan egiten ari zen lan aparta. Hegoaldean, musikari garrantzitsuenek atzerrira ihes egin behar izan zuten, nahiz eta gerra bukatutakoan gehienak pixkanaka itzultzen hasi ziren. Haur-tura traumatiko horren ondorioak agerikoak dira zenbaitetan; Pablo Sorozabalen kasuan, esaterako, Madrilgo Orkestra Sinfonikoaren zuzendari postua bertan behera utzi behar izan baitzuen. Beste batzuetan, berriz, zailagoa da musikagileen jarraipena egitea; Fernando Remacharen arrastoa galdu egiten da, adibidez, luzaroan utzi baitzion konposatzeari gerraren ondorioz.

Jakina, gerraosteko lehenengo urteak zailak izan ziren musika arloan ere: ez zegoen baliabiderik, etengabe tartekatzen ziren arazo politikoak kultura-jardunetan, eta, hasieran bereziki, erregimen autoritarioek izan ohi

5. Maurice Ravel bere izena daraman moilaren inaugurazioan, bere omenezko pilota partida jokatu zuten pilotariekin. Ziburu, 1930.

5. Maurice Ravel alongside some *pelota* players who played a game in his honour on the occasion of the inauguration of the dock that bears his name in Ziburu (Lapurdi), 1930.

that were obligatorily distinct to those used there, yet maintaining at all times their Basque identity and incorporating from time to time certain elements from the music of their homeland. On too many occasions, and especially with Ravel, the Basque dimension of their work and even personalities has been rejected, despite the insistence of the composers themselves in his regard; which is just as ridiculous as advocating the opposite, namely, that their worth resides in being products exclusively of the Basque Country. Clearly, music is one field in which one can best apply the label of "universal Basque", and the case of Ravel is enough to demonstrate that.

Within this panorama of undeniable development for Basque music, the Spanish Civil War in the South and the Second World War in the North resulted in a severe blow to its progress. In the South, most of the important musical figures were forced to flee the country, but later returned, little by little. These traumatic events were easier to overcome for some individuals, like Pablo Sorozabal, who was forced to abandon his position as conductor of the Madrid Symphony Orchestra. Others, meanwhile, such as Fernando Remacha, gave up composing for a long time as a result of the civil war.

Therefore the immediate post-civil war years were obviously very complicated, with a complete lack of resources, continuing political problems and (especially at the beginning) an authoritarian regime aesthetic. Following the Second World War, Spain shut down completely to the outside world in a conservative environment hostile to any avant-garde developments. In this context, Jesús Guridi became a key figure while he was teaching at the Madrid Conservatory. He won the Spanish National Award for music for his *Diez melodías vascas* (Ten Basque Melodies), whose brilliant orchestration would not have been unworthy of Rimsky-Korsakov or Ravel and is often still played today as part of the international orchestral repertoire.

One should point out that religious music was still important in the Basque Country during this time. This was an era when religious devotion helped ease the return of so many people linked to Basque nationalism who had gone into exile. In this sense, the figure of Nemesio Otaño, who occupied various important musical positions in the Franco regime during the immediate post-civil war years, was very important. Similarly, the much more innovative Father Madina was likewise crucial. Following the Papal directives of the *motu proprio*, he paid special attention to the intelligibility of the text and limited the use of instruments in his work.

Younger figures that emerged during the civil war had to face up to the reality of very few resources at their disposal. That was obviously the case of Fernando Remacha, who for a long time maintained himself by working for the administrative division of the Pamplona Conservatory. It was a similar case for Francisco Escudero, who was nevertheless attempting more complex works; among these, the opera *Zigor* which premiered in the late 1960s, stands out. Much less known until comparatively recently was the composer Emiliana de Zubeldia, who decided to settle in Mexico in 1937, and there enjoyed an important educational as well as compositional career.

As regards avant-garde music, despite the difficulties encountered in the Spanish state throughout the second half of the twentieth century, several Basque composers were and are genuine international reference-points. This is the case of Carmelo Bernaola, who died in 2002, who was capable of combining a more than respectable and award-winning career as a contemporary composer, embracing atonal, serialist, random and combinatory techniques with an exploration of sonorous space, and another, less well

duten estetika iluna nagusitu zen arte-adierazpide guztietan. Gerraostean, Espainiak atzerriko eragin guztiei ateak itxi zizkien, eta, barneko giro ilun kontinuitatean murgildurik, abangoardiaren aurka egin zuen. Egoera eta une hartan, Jesús Guridi funtsezko musikagilea izan zen, Madrilgo Kontserbatorioan lan bikaina egin baitzuen irakasle gisa. Horrez gainera, Musikako Sari Nazionala irabazi zuen *Diez melodías vascas* lanari esker. Konposizio horren orkestratze aparta Rimski-Korsakoven edo Ravelen parekoa da, eta nazioarteko orkestren erreperatorioaren parte da gaur egun.

Artean ere garrantzi handia zeukan musika erlijiosoak Euskal Herrian, eta garai hartan erbestean ziren euskal nazionalismoarekin erlazionatutako hainbat eta hainbat pertsonaren itzulera errazteko balio izan zuten erlijio-sentimenduek. Ildo horretan, aipatzekoa da, gerraosteko lehenengo urteetan, Nemesio Otaño jesuitaren itzala, musikaren esparruan kargu garrantzitsuak izan zituen erregimen frankistan. Aita Madinak ere lan handia egin zuen; honek hizkuntza berritzaileagoa zerabilen, eta, eliz musika arautzen zuen *Motu Proprio* ildo jarraituz, ahaleginak egin zituen testuaren ulergarritasuna zaintzeko eta musika-tresnen erabilera mugatzeko. Gerra-garaian gazteagoak ziren musikariek eskura zituzten baliabide urriekin lan egin behar izan zuten diktaduraren urte ilunetan. Hori izan zen Fernando Remacharen kasua, zeina denbora luzez Iruñeko Kontserbatorioan zuzendari izan baitzen. Eta berdin esan liteke Francisco Escuderoni buruz ere; honek, hala ere, obra handiagoak sortu zituen: horien artean aipagarriena *Zigor* opera da, 1960ko hamarkadaren bukaeran estreinatu zena. Emiliana Zubeldia musikagilea ez da hain ezaguna izan orain dela gutxi arte; Mexikora joan zen 1937an, eta lan handia egin zuen han musika-konposizioan zein pedagogian.

Abangoardiako musikan, XX. mendearen bigarren erdialdean estatu espainiarrean zailtasun latzak zeuden arren, musikagile euskaldun handi batzuk izan ziren, nazioartean erreferentziazkoak izan zirenak eta gaur ere hala izaten jarraitzen dutenak: Karmelo Bernaola da horietako bat (2002an zendu zen). Batetik, musikagile garaikide gisa lan aparta egin zuen eta hainbat sari jaso zituen; teknika atonalak, serialak, aleatorioak eta konbinatzaileak landu zituen, bai eta soinu-espazioa ikertzekoak ere. Bestetik, zinerako eta telebistarako musikagile gisa ere aritu zen, eta esparru horretan ere jaso zuen makina bat sari; *El pícaro*, *Verano azul*, eta *La clave* programa ezagunei, adibidez, berak egin zien musika.

Anton Larrauri, 2000. urtean zendu zena, izan zen nazioartean ospea izan zuen beste musikagile handi bat. Larrauriren estetika zeharo desberdina da; abesbatza eta orkestra handietarako obrak konposatu zituen batez ere, eta hain berea den soinu dentsitate lortzeko, soinu-bloke handiak erabiltzen zituen, dinamika, trinkotasun eta tinbre-kontraste bortitzak jasaten dituztenak, itxuraz giro elementala eta dramatikoki indartsua sortuz. Eta hori lortzeko laguntza handikoa zaio, dudarik gabe, euskal musika tradizionalaren elementuak sartzea; hala egiten du, adibidez, gaur egun ere bere obra ezagunena denekoan, solista, koru eta orkestrarako bere *Ezpatadantza* ospetsuan.

Euskal Herrian, gaur egungo musika-konposizioaren esparruan, Agustín González Azilu altsasuarra da abangoardiako musikagilerik garrantzitsuenetako bat. Europako hainbat hiritan osatu zituen bere ikasketak, eta musika-heziketa sendoa du. Fonetika musikan erabiltzeagatik nabarmentzen da Azilu, eta ia beti euskarazkoa hartzen du baliabidetzat horretarako. Bestetik, obra instrumental garrantzitsuak ere konposatu ditu hala ganbera-musikarako nola orkestrarako; espresionismoak eragin handia du haren lan guztietan, baina etengabe esperimentatzen du teknikekin eta baliabideekin, eta sortzen duen obra bakoitzari izaera berezia ematen dio,

6. Emiliana Zubeldia.
Ca. 1910.

6. Emiliana Zubeldia.
Ca. 1910.

recognised, occupation as the composer of music for film and television (in such programmes as *El pícaro*, *Verano azul* and *La clave*).

The aesthetics of Anton Larrauri, another figure of international renown who died in 2000, were very different, with a predominance in his work of large choral and orchestral groups which produced his characteristic dense sound, based on the use of large sonorous segments which experience violent contrasts of dynamics, density and timbre which create a seemingly elemental and powerfully dramatic mood. This is helped, clearly, by the inclusion of elements of traditional Basque music, such as in what continues to be his best known work, *Ezpatadantza* (Sword dance), for soloists, choir and orchestra.

One of the most important figures in the panorama of contemporary Basque composers is Agustín González Acilu, from Altsasu (Navarre); another artist with solid European training. Acilu stands out for his musical use of phonetics, almost always concentrating on the Basque language. This takes nothing away, however, from his instrumental works, whether chamber or orchestral music, in which he demonstrates a strong leaning towards expressionism that is nonetheless tied to

a constant experimentation with technique and means making every work different from the last. Likewise, another key feature of this artist's work is a strong humanist and even metaphysical impulse both in regard to the ideas of the philosopher Juan David García Bacca (also from Navarre) and in a more general way to avoid purely experimental formalism. Amongst his main works, one might highlight his *Oratorio panlingüístico* (Pan-linguistic Oratory) and *Arrano Beltza* (Golden Eagle).

All in all, however, the most internationally renowned figure in contemporary Basque musical composition is without doubt Luis de Pablo, born in Bilbao in 1930. Like many avant-garde Basque composers, his aim of overcoming romanticism in music led him to a more universal perspective. Within this universal vision, though, there are certain elements of Basque traditional music, like the use of the *txalaparta* (a wooden percussion instrument) in his *Zurezko olerkia* (Wooden poem). This represents, in his own words, "the aim of creating permanent dialogue between various traditions and cultures". This is more than evident in several of his works, such as *We*, for magnetic tape, which blends sounds and music from many different cultures electronically. His works have showcased all over the world. He has experimented with serialist, random and electroacoustic techniques; experimenting with them in different works whose internal formal structure is distinct, without forgetting about reinterpreting music from the past. This continuous experimentation has also led him to working in a heterogeneity of genres, including the performing, vocal, instrumental and electroacoustic arts – practically every imaginable form.

Another key figure is certainly Félix Ibarrodo, who similarly remains a passionate Basque despite developing his career from a young age in Paris, and especially working alongside Maurice Ohana, Francisco Guerrero and Max Deutsch. One might say that expression dominates form in his work, in spite of an impeccable technical grounding. Likewise, worth noting is his

desberdina aurrekoen aldean. Aziluren lanen ezaugarrien artean, aipagarria da borondate humanista, gizatasunezkoa, ukitu metafisikoa ere baduena; Juan David García Bacca filosofo nafarraren ideiekin lotura bilatzen du, formalismo experimental hutsetik harago joanez. Aziluren obren artean nabarmentzekoa dira *Oratorio panlingüístico* eta *Arrano Beltza* lanak.

Nolanahi ere, nazioartean gaur egun euskal musikagilerik ezagunena, zalantzarik gabe, Luis de Pablo da, bilbotarra, 1930ean jaio zena. Abangoardiako euskal konpositore gehienek bezala, musikari buruzko ideia erromantikoak gainditu nahiak ikuspegi unibertsala izatera eraman du, nahiz eta bere obran euskal musika tradizionalaren elementu jakin batzuk ere erabiltzen dituen; adibidez, txalaparta sartu zuen *Zurezko olerkia* obran. Luis de Pablok berak dioenez, «tradizio eta kultura desberdinen arteko elkarrizketa etengabea sortzea» du helburutzat. Hori autorearen lan ezagun askotan ikusten da; adibidez, zinta magnetikorako egin zuen *We* lanean, non kultura guztiz desberdinetako soinuak eta musikak elektronikoki nahasten diren. Luis de Pabloren obrak mundu osoan estreinatu dira. Teknika serialekin, aleatorioekin eta elektroakustikoekin jolas egin eta esperimentatzen du barne-egitura formal desberdina daukaten hainbat obratan; baina, aldi berean, iraganeko musika-lanen interpretazio berriak ere egin ditu. Etengabe esperimentatzeko joera hori dela-eta, heterogeneoak eta anitzak dira landu dituen generoak; besteen artean, obra eszenikoak egin ditu, ahozkoak, instrumentalak eta elektroakustikoak, era guztietako formazioetarako.

Garrantzi handiko beste musikagile bat Félix Ibarondo oñatiarra da. Gaztetan joan zen Parisera eta han burutu zituen musikako ikasketak, Maurice Ohana, Henri Dutilleux eta Max Deutsch irakasle ospetsuekin bereziki. Bere obran adierazpena nagusitzen da formen gainetik. Aldi berean, teknika bikainez janzten ditu bere lanak eta interes bereziaz erakusten du tinbreagatik; boza modu ezohikoan erabiltzen du, instrumentuaren berezko musikaltasunean oinarriturik. Sari asko jaso ditu nazioartean, eta guztien artean aipagarriena, Arte Ederretako Urrezko Domina, 2019an. Musika-tresna ez-elektronikoak erabiltzen ditu batez ere. Bere katalogoan ugariak dira euskal elementuak eta sarritan erabiltzen du euskara edo euskarari buruzko erreferentziak; adibidez, *Trois chœurs basques a capella* edo *Irrintzi* obratan.

Nafarroan, ezinbestean aipatu behar da Iruñeko Taldea: Jaime Berradek, Teresa Catalanek, Josep Vicent Egeak, Patxi Larrañagak eta Koldo Pastorrek osatzen zuten. Taldearen asmoa abangoardiako musika berraztertzea zen, beste ikuspegi batetik begiratzea, eta ahalegina egitea musika hori entzuleengana hurbiltzeko; horretarako, konposatzeko tradizio desberdinak, tonalak zein atonalak, konbinatzen zituzten; musika-tresna tradizionalak, pultsu erregularra eta forma ezagunak erabiltzen zituzten, eta elementu tonalez eta motibikoez baliatzen dira. Taldearen lanen artean, aipagarri dira *El rapto de Europa* (Europaren bahiketa) haize-kintettoa, gerora balleterako orkestra-suite bilakatu zena, eta abesbatzentzat konposatutako *Diabolus in musica. Musika illuna* (1986). Gaur egun, taldea ez dago aktibo talde gisa, baina kide gehienek, 1940 eta 1960 bitartean jaioak, lanean jarraitzen dute, nork bere aldetik.

Musikagile hauek gure garaikideak dira, gazteagoak besteen aldean, eta hori dela-eta, askoz ere zailagoa da hauen lanaren garrantzia behar bezala baloratzea eta aintzakotzat hartzea, zeren eta, komertzialagoak eta berriagoak diren beste musika-mota batzuekin gertatzen ez den bezala, musika eruditua denboran luze iraun nahi izaten baitu berez; hau da, etorkizunean ere bizirik jarraitzeko helburuarekin sortzen da. Ildo horretan lan egiten duten musikarien artean, Ramón Lazkano donostiarra aipatu behar

7. Luis de Pablo.

special interest in timbre through the use of a non-conventional voice, based on the musicality itself of the instrument, which has led him to receive numerous international awards, especially the Gold Medal in Fine Arts in 2019. He prefers non-electronic instruments and a good portion of his catalogue is based on both Basque elements and the use of Euskara, such as his *Trois chœurs a cappella* ("Three a cappella choruses") and *Irrintzi* ("Yell").

Within the panorama in Navarre, mention must be made of the so-called Grupo de Pamplona – Iruñeko taldea (Pamplona Group), made up of Jaime Berrade, Teresa Catalán, Josep Vicent Egea, Patxi Larrañaga and Koldo Pastor. Its ideas were based on revising avant-garde music by making it friendlier to the ears of the general public by bringing together different compositional, tonal and atonal traditions, the traditional use of instruments, a regular beat, recognisable forms and the manifestation of elements of tone and motif. Amongst their collective works, the quintet for winds *El rapto de Europa* (The Rapture of Europe), later converted into an orchestral suite for ballet, and the choral work *Diabolus in música / Musika illuna* (Dark Music, 1986) stand out. Although the group it is not active as such, it is a different story for most of its individual members, all born between the 1940s and the 1960s.

The very contemporary nature of these younger composers makes appreciation of their work more complicated, given that in contrast to other supposedly younger and mass forms of music, classical music implies the desire for continuity through time. This is what has happened to composers like Ramón Lazkano, born in 1968. A pupil of Escudero's in San Sebastian, he broadened his studies in Paris and Montreal, and has filled various positions in several European countries, with his work presented for an international audience. Here, acoustic instruments are paramount and reveal his interest in sound in itself, with a continuous quest for contrasts, sonorous explosions and highly expressive rhythmic ostinatos.

Other figures of note within this generation are Gabriel Erkoreka, Sofía Martínez, Isabel Urrutia and Zuriñe Fernández Guerenabarrena, from Vitoria Gasteiz, a disciple of Bernaola who completed her studies in Italy and France. The latter has won numerous awards and her pieces are performed regularly on the international stage. As regards her works, I would highlight the way they manipulate sound and not necessarily via electroacoustic methods, and include *Izarrari* (Star stone), premiered by the Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra.

An important part of this composer's work, as it was in that of her mentor Carmelo Bernaola, concerns film and television and she has composed pieces for the films *Secretos del corazón* (Secrets of the Heart) and *Airbag*, as well as the TV series *La Regenta*. Basque artists are clearly prominent in this facet of contemporary artistic creation, which is so popular amongst the public at large. A precedent was set by Jesús García Leoz, who amongst others composed the soundtrack for *Bienvenido Mr. Marshall* (Welcome Mr.

7. Luis de Pablo.

da; 1968an jaioa, Escuderoren ikasle izan zen Donostian, eta Parisen eta Montrealen osatu zituen bere musika-ikasketak ondoren. Hainbat kargu izan ditu Europako zenbait tokitan, eta bere lanak nazioartean interpretatzen dira. Musika-tresna akustikoak dira nagusi bere konposizioetan, eta soinuari berari ematen dio garrantzia batez ere; kontrasteak bilatzen ditu etengabe, soinu-eztandak eta adierazkortasun handiko *obstinato* erritmikoak.

Belaunaldi horretan nabarmentzekoak dira, halaber, Gabriel Erkoreka, Sofía Martínez, Isabel Urrutia eta Zuriñe Fernández Gerenabarrena gasteiztarra ere; Bernaolaren ikaslea izan zen azken hori, eta Italian eta Frantzia osatu zituen musika-ikasketak. Makina bat sari irabazi du, eta bere lanak maiz interpretatzen dira nazioarteko ekitaldietan. Soinuaren manipulazioa bilatzen du batez ere, baina ez ditu beti baliabide elektroakustikoak erabiltzen horretarako; horren erakusgarri da, adibidez, *Izarrari* obra, Euskadiko Orkestrarekin estreinatu zuena.

Zuriñe Fernándezek, bere maisu Karmelo Bernaolak bezala, lan asko egin du zinemarako eta telebistarako; berak egin zuen, adibidez, *Secretos del corazón* eta *Airbag* filmetako zein *La Regenta* telesaileko musika. Zinemak, telebistak eta, oro har, ikus-entzunezkoek eragin handia dute gaur egun jendearengan, publiko zabalean, eta esparru horretan musika sortzen duten artisten artean ugariak dira euskaldunak. Alde horretatik, bi musikagile handi aipatu behar dira, aitzindariak izan zirenak: Jesús García Leoz, *Bienvenido Mr. Marshall* filmaren musika egin zuena, eta Pablo Sorozabal, *Marcelino Pan y Vino* filmaren soinu-bandaren egilea. Gaur egungo sortzaileen artean, Ángel Illarramendi zarauztarra aipatu behar da, makina bat filmen musika egin du-eta: *Tasio, 27 ordu* eta *La buena nueva* pelikulena, adibidez. Horrez gainera, hainbat telesaioi musika jarri die, eta erakunde publikoetarako ere sortu ditu melodiak; Arriaga antzokirako, adibidez, edo Donostiako Zinemaldirako, bakarren batzuk aipatzearren.

Nolanahi ere, zinemarako musika egiten duten sortzaileen artean, Alberto Igleziasek lortu du nazioartean osperik handiena. Donostiar honek, 1955ean jaioa, sarritan irabazi du Goya Saria, hamarretik gora; bereak dira, besteak beste, *Volver*, *La mala educación* edo *Dolor y Gloria* filmen soinu-bandak. Oscar saria jasotzeko ere bitan izendatu dute. Punta-puntako zine-zuzendariekin lan egin du, Pedro Almodóvarrekin eta John Malkovich-ekin, besteak beste, eta, zinemaren munduan, musikagile handiaren fama du nazioartean.

Beste konpositore famatu eta izen handiko bat Fernando Velázquez da; hain gaztea izanagatik, irabazia du dagoeneko Goya sari bat jatorrizko musikarik onenarengatik zein jatorrizko kanturik onenarengatik.

Musika-konposizio garaikidearen mundua oso konplexua da, nolanahi ere, eta nork bere ikuspegi pertsonaletik begiratzen dio; horrenbestez, ezinezkoa da horretaz jardutea hutsegite eta akats barkaezinik egin gabe, batez ere azken belaunaldietako konpositoreei dagokienez; horien artean, aipatu beharrekoak iruditzen zaizkigu, besteak beste, Eva Ugalde, Iñaki Estrada, Mikel Chamizo, Helga Arias, Mikel Bráis Novoa, Xabier Otaolea, Jon Bienzobas-Pagola eta Mikel Iturregi. Jabetzen gara horretaz, noski, eta horregatik ez genuke amaitu nahi gaiari eman diogun begiratu labur eta azaleko hau, laburregia eta azalekoegia ezinbestez, euskal musikagile guztiak biltzen dituen elkarte aipatu gabe; Euskal Herriko musika-mugimendu osoaren ordezkari izan nahiak jarrera irekia, salomonikoa, hartzera eramanez elkarte, izenetik bertatik hasita –euskaraz, gazteleraz eta frantsesez agertzen da–: Musikagileak, Euskal Herriko Musikagileen Elkarte / Asociación de Compositores vasco-navarros / Association de Compositeurs de Musique en Pays Basque.

Marshall) and Pablo Sorozabal who did likewise for *Marcelino pan y vino* (The Miracle of Marcelino). Amongst contemporary composers, Ángel Illarramendi from Zarautz (Gipuzkoa) stands out with a long series of film soundtrack credits to his name, of which *Tasio, 27 horas* (27 hours) and *La buena nueva* (The Good News) stand out. Moreover, he also composed several TV theme tunes and melodies for public bodies such as the Arriaga Theatre and the San Sebastian Film Festival.

Without any doubt, despite everything, the most internationally renowned Basque in this field is Alberto Iglesias, born in San Sebastian in 1955. This is not just for his numerous Goya awards, among which for films like *Volver* (To Return), *La mala educación* (Bad education) and *Dolor y Gloria* (Pain and Glory); but also for his Oscar and Bafta Awards nominations for soundtracks that have won, moreover, several other awards. He has worked with major directors like Pedro Almodóvar and John Malkovich and as such is globally renowned.

Another highly prestigious composer in this field, in spite of his youth, is Fernando Velázquez, who already knows what it is to win a Goya both for best original music and best original song.

It is impossible to address such a complex and personal area as contemporary composition without making some inexcusable errors, especially, when mentioning the latest generation of composers, if we cite at least Eva Ugalde, Iñaki Estrada, Mikel Chamizo, Helga Arias, Mikel Urkiza, Bráis Novoa, Xabier Otaolea, Jon Bienzobas-Pagola and Mikel Iturregi. I am aware of this and therefore do not want to bring to a close what has by necessity been an all too rapid and general overview without mentioning an association whose judicious denominations—distinct in Euskara, Spanish and French—manage at the same time to unite almost the entire Basque compositional movement. I am referring to Musikagileak: Euskal Herriko Musikagileen Elkarte / Asociación de Compositores vasco-navarros / Association de Compositeurs de Musique en Pays Basque (the Association of Basque Navarrese Composers).

Interpretatzaileak

AHOTS-MUSIKA

ABESBATZAK ETA ORFEOIAK

Sarreran aipatu dugun moduan, musikaren alderditik begiratuta, Euskal Herriaren irudia orfeoiekin, abesbatzekin, identifikatu izan da batez ere, bai hemen bertan, bai atzerrian, eta egiten den lotura hori ez da funsgabea, beldurrik gabe esan baitezakegu gaur egun euskal abesbatzak munduko onenen artean daudela. Lehenengo euskal orfeoia 1860ko hamarkadan sortu ziren, Europan garai hartan indarra hartzen ari zen ereduaren haritik. Katalunian eta beste leku batzuetan ez bezala, hemen garrantzi handia izan zuten burgesiak eta herriko autoritateek orfeoia sortzean eta sustatzean; langileen astialdirako jarduera sano eta onuragarri bat bilatzeaz gainera, beste zerbaite ere lortu nahi zuten: herriko zeremonietarako eta ospakizunetarako balioko zuen egitura bat finkatzea eta jende xehearentzat, behe-mailako klasekoentzat, bizigarri izango zen jarduera bat piztea.

Hala sortu ziren, 1865an, Orfeón Pamplonés, Iruñeko Orfeoia, eta, 1865ean, Orfeón Easonense, Donostiako Orfeoia. Hurrengo hamarkadak funtsezkoak izan ziren eredu finkatzeko eta indartzeko, eta, lehiaketei esker, orfeoi haiek beren hiri edo herriaren ordezkari bilakatu ziren; hala, orfeoi haietako batek kanpoan lehiaketaren bat irabazten zuenean, festa-giroan ospatzen zen haien itzulera, gaur egun kirol-garaipenekin gertatzen den bezalatsu. Egoera hartan, egundoko garrantzia izan zuten Iruñeko, Donostiako eta Tolosako orfeoiek, bai eta Bilboko Korral Elkarteak ere, Euskal Herriko garrantzitsuenak aipatzearen.

Foruak galdu berri ziren, eta, horren kariaz, garai hartan orfeoiek interes handia erakutsi zuten euskal musika tradizionalarengatik eta euskararengatik, eta kontu politikoek ere sarritan izan zuten eragina haietan; jarrera sozialistak eta errepublikazaleak, karlistak eta nazionalistak, denetik izan ziren, batzuk alde batera eta beste batzuk bestera gehiago lerratzen baziren ere. Horrez gainera, kasu askotan orfeoiek harreman handia izan zuten elizarekin eta

8. Remigio Múgica Iruñeko Orfeoiko neskekin. Bergara, 1930.

The Artists

VOCAL MUSIC

CHOIRS AND CHORAL SOCIETIES

As noted in the introduction, Basques have perhaps been most closely associated with choral activity, both within and outside the Basque Country. Indeed, still today, some Basque choral groups continue to be considered among the best of their kind in the world. The first Basque choral societies were established in the 1860s, more or less at the same time as the rest of Europe. In contrast to Catalonia, for example, from the outset the Basque bourgeoisie and local authorities played a vital role both in seeking a healthy and useful pastime for the working classes and in their search for participants in local ceremonies, as well as a reasonably dignified livelihood for the lower classes.

Within this context, the Orfeón Pamplonés (Pamplona Choral Society) was founded in 1862 and the Orfeón Easonense (Easo Choral Society) in 1865. The following decades were key in the development of the model. Through a system of competitions, the groups came to represent their towns and cities, and triumphs were celebrated on their return home like those of sporting teams today. Of special importance were the Orfeón Pamplonés, Orfeón Donostiarra (San Sebastian Choral Society), the Orfeón Tolosano (Tolosa Choral Society) and the Sociedad Coral de Bilbao (Bilbao Choral Society), to mention but the most important places in the Basque Country.

In that era, marked by the recent loss of the fueros (the rights that had historically guaranteed the Basque Country a measure of decision-making authority), the characteristics of these groups were, amongst other things, an interest in traditional Basque music and the Basque language itself, as well as on numerous occasions a political dimension, whether it be Socialist, Carlist, Basque nationalist or Republican, without forgetting the rather close ties in many cases with religious activities. These originally mostly male choral societies became increasingly mixed in the 1920s and 1930s.

The inevitable break of all this activity brought by the Spanish Civil War was perhaps less prominent within the choral movement than in other cultural and artistic activities, even if it did take until the 1950s and 1960s for a new period of growth to set in. These years did witness, however, the formation of important groups such as the Coral Easo (Easo Choir) in San Sebastian, the Agrupación Coral de Elizondo (Elizondo Choral Group, in Navarre), and the Agrupación Coral de Cámara de Pamplona (Pamplona Choral Chamber Group). In 1962, the first Basque-Navarrese *ochote* competition was held and thereafter this distinctive type of choral group formed by eight male voices enjoyed great popularity.

Other competitions of note included the first Festival of Basque Song in 1965 and the first Tolosa International Choral Contest in 1969. The latter achieved international renown and continues to be held to this day. As regards the repertoire of these groups, where they initially concentrated on complex works designed for their dramatic effect and for competitions, they

erlijio-jarduerekin. Orfeoi haietan, gehienetan bai behintzat, gizonezkoek bakarrik parte hartzen zuten hasieran, baina pixkanaka emakumezkoak ere sartzen hasi ziren, 1920ko eta 1930eko hamarkadetan batez ere; eta harrezkero orfeoiak mistoak dira.

36ko gerrak ekarri zuen haustura eramangarriagoa izan zen abesbatzen mugimenduaren barnean gainerako kultura- eta arte-jardueretan baino; hala ere, hasierako urteak ilunak izan ziren eta abesbatzen mugimendua ez zen indartu 1950eko eta, batez ere, 1960ko hamarkadara arte, garai hartan hazkunde-aroa hasi baitzen. Nolanahi ere, gerraosteko urte ilunetan, berrogeiko hamarkadan, abesbatza garrantzitsu batzuk sortu ziren: Donostiako Easo Abesbatza, Elizondoko Abesbatza (Agrupación Coral de Elizondo) eta Iruñeko Ganbera Abesbatza (Agrupación Coral de Cámara de Pamplona), garrantzitsuenak aipatzearren. 1962an, I. Zortzikoteen Lehiaketa Euskal-nafarra (I Campeonato Vasco-navarro de *ochotes*), jokatu zen, eta, hurrengo urteetan, zortzi gizonez osatutako talde berezi haiek, otxote edo zortzikote izenez ezagutzen ditugunak, gorakada handia izan zuten.

Beste lehiaketa ezagun batzuk ere sortu ziren urte haietan: konparazio batera, I. Euskal Kantaren Jaialdia, 1965ean, eta Tolosako Abesbatza Lehiaketaren lehenbiziko edizioa, 1969an; azken hau oraindik ere urtero jokatzen da eta entzute handia du nazioartean. Errepertorioari dagokionez, hasieran abesbatzek obra konplexuak eta efektistak, lehiaketei begira pentsatutakoak, hautatzen zituzten batez ere; pixkanaka, ordea, euskal melodia eta doinu tradizionalak gero eta indar handiagoa hartzen hasi ziren, eta izen handiko konpositoreek, tartean Euskal Herriko garrantzitsuenek, doinu zahar horien moldaerak egin zituzten.

Orfeoen eta abesbatzen errepertorioa zabalduz joan zen, eta errenazimentuko polifoniak eta obra sinfoniko-koral handiak interpretatzen hasi ziren euskal orkestrarekin lankidetzan; beren errepertorioan era guztietako konposizioak zeuden: euskal musikagileek berriaz konposatutako lanez gainera, obra klasiko germaniarrak interpretatzen ziren, esaterako, eta horiekin batera molde frantseseko lan berriak, garai hartan puri-purian zeudenak. Euskal orfeoiek lehiaketetan eta jendaurreko emanaldietan maila handia ematen zuten, berehala egin ziren ospetsu –1920ko hamarkadan jada fama handia zuten bakarren batzuek–; eta, horien artean, aipamen berezia merezi du Bilboko Koral Elkarteak, ahalegin handiak egin baitzuten opera nazionala euskaraz lantzeko; ahalegin horien emaitza nagusia Guridiren *Amaya* obra izan zen, Wagnerren musikaren kutsu nabarmena duena. Gerraostean Bilboko taldeak lanean jarraitu zuten, baina zarzuela aldera bideratu zituen batez ere bere ahaleginak.

Erljio-musikak, bere aldetik, berebiziko garrantzia izan zuen XX. mendearren hasierako erreformatan; *Motu Proprio*-aren espiritua agertu zen, zeinak gregorianoaren soiltasunera itzultzea proposatzen zuen; erre-nazimentuko polifonia bultzatu zen, eta estilo xumeko errepertorio berria, musika-tresna gutxirekin, interpretatu zen. Horretan lan handia egin zuen Bilboko Schola Cantorum Santa Cecilia, bereziki Víctor Zubizarreta zuzendari izan zen garaian. Nolanahi ere, garbi dago euskal abesbatzen mugimendua protagonista nabarmena izan dela azkeneko mende eta erdi honetan Euskal Herriko musikaren barnean.

Gaur egun, orfeoi eta talde gehienak Euskal Herriko Abesbatzen Elkartearen bilduta daude, eta, denen artean bat nabarmentzea erraza ez bada ere, badira bakarren batzuk bereziki ospetsu egin direnak, dela bide luzea egin dutelako, dela sari asko irabazi dituztelako, dela nazioartean entzute handia lortu dutelako.

9. Bilboko Koral-Elkartea Richard Serraren *Denboraren materia* obraren barruan. Bilboko Guggenheim Museoa, 2017.

9. The Choral Society of Bilbao inside *The Matter of Time*, by Richard Serra, in the Guggenheim Museum Bilbao (Biscay), 2017.

have turned to the use of traditional Basque melodies adapted by, clearly, the most important Basque composers.

Soon, however, the repertoire was expanded to include Renaissance polyphony and especially great choral symphonic works. Thus, they collaborate with Basque orchestras in a repertoire which incorporates everything from German classical works to the most cutting-edge works of the French school era, as well as specifically produced work (it is worth repeating) by Basque composers. This kind of activity made Basque choirs famous as early as the 1920s. The Bilbao Choral Society was especially important at this time due to its efforts to create a national opera in Basque, culminating in Guridi's *Amaya*, a product of the Wagnerian school. These efforts continued after the civil war although they were more directed towards zarzuelas.

Religious music obviously merits specific reflection as regards its early twentieth-century reforms. The so-called *Motu Proprio* spirit encouraged a return to Gregorian simplicity, Renaissance polyphony and the interpretation of a new sparing style with few instruments. Worth special mention here is the work of the Schola Cantorum Santa Cecilia in Bilbao, especially during the time it was directed by Víctor de Zubizarreta. With all that, in sum, one might say that the Basque choral movement has been a more than distinguished protagonist of musical activity in the Basque Country for a century and a half.

Although it is difficult to single out different groups amongst the vast number of choirs—most of them forming part of the Confederation of Choirs in the Basque Country—there are clearly some that, because of their long careers, list of achievements and international prestige, stand out.

This is the case of the Bilbao Choral Society which was founded in 1886 and promptly won a number of national and international awards. As we have seen, this was a decisive institution for the development of Basque opera. It includes in its CV a good number of premieres in both Spain (such as Verdi's *Requiem* and Carl Orff's *Carmina Burana*) and world premieres of choral symphonic works by first-rate international composers. Its prestige has led to performances with the most important orchestras in the world, such as (to cite just a few) the Moscow Symphony, the Royal Philharmonic Orchestra and the Berlin Symphony. Of its recordings, one might mention the *Misa Criolla* (Creole Mass) by Ariel Ramírez, performed by José Carreras

Entzute handiko abesbatzen artean Bilboko Koral Elkarte dago, 1886an sortu zena, eta ordutik makina bat sari irabazi duena Euskal Herrian, estatu espainiarrean zein mundu zabalean. Lehen esan dugun bezala, instituzioak ahalegin handiak egin zituen euskal opera lantzeko eta sustatzeko; hala, Elkartearen curriculum oparoari begiratuz gero, opera franko estreinatu duela ikusiko dugu, bai Espainian (Verdiren *Requiema* edo Carl Orffen *Carmina Burana*, besteak beste), bai munduan zehar; eta nazioartean punta-puntakotzat hartzen diren konpositore askoren errepertorio sinfoniko-korala interpretatu du. Nazioartean duen ospeari esker munduko orkestra garrantzitsuenetako batzuekin jardun du; Moskuko Orkestra Sinfonikoarekin, Londreseko Royal Philharmonic Orkestrarekin eta Berlingo Orkestra Sinfonikoarekin, adibidez. Bestetik, Elkartek grabatu dituen obrak artean, aipagarri da Ariel Ramírez konpositore argentinarren *Misa criolla*, José Carreras tenorarekin eta Ramírezekin berarekin –hau pianora– elkarlanean egindakoa; horrez gainera, Guridiren errepertorioaren parte handi bat ere grabatua du (besteen artean, *Amaya*, *El caserío* eta *Así cantan los chicos*, Bilboko Orkestra Sinfonikoarekin), eta beste euskal musikagile handi batzuen hainbat lan ospetsu ere bai: esaterako, Escuderoen *Gernika*, Euskadiko Orkestrarekin. Eskuratu dituen sarien artean, nabarmentzekoak dira, besteak beste, Arte Ederren Urrezko Meritu Domina eta Bilboko Uriko Urrezko Domina. Gaur egun, musika-ikasketak egiteko eskaintza zabala du, eta musika arautua nahiz ez-arautua irakasten dute bertan.

Iruñeko Orfeoak ere historia luzea du; 1891n sortu zen, eta gaur egun arte iraun du taldearen egitura behin betikoa (aurretik hainbat aldiz sortu –jatorrizkoa 1865ean– eta desagertu zen). Jaio zenez geroztik sari asko jaso ditu, lehenengoa 1892an, urte hartan Bilboko Nazioarteko Lehiaketa irabazi zuen-eta. 1903an, orfeoa misto bihurtu zen, eta bera izan zen espainiar estatu osoan gizonezkoen eta emakumeen osatutako lehenengo abesbatza. 1906an, Alfontso XIII.aren ezkontzan kantatu zuen, Madrilen. 1927an, Maurice Ravelek zuzendu zuen. Gerraostean estatu espainiarrean zein nazioartean jardun zuen berriazko errepertorio batekin, eta obra handiak interpretatzen zituen: Mozarten, Verdiren, Brahmsen eta Fauréren *Requiemak*, Bachen *Pasioak* eta Beethovenen *Bederatzigarren Sinfonia*. 1970eko hamarkadan, Jose Antonio Huarteren zuzendaritzapean, orfeoak izen handia hartu zuen nazioartean. Hurrengo urteetan, 1990eko hamarkadan, Iruñeko Orfeoak berdefinizio-aldi bat izan zuen.

Azken urteotan, Iruñeko Orfeoak elkarlanean jardun ohi du penintsulako hainbat orkestrarekin, eta sarritan aritu da San Petersburgoko Mariinski Teatroarekin ere; Errusiako orkestra handi horrekin Mahlerren bigarren eta zortzigarren sinfoniak interpretatu ditu, eta munduko agertokirik handienetan egin dituzte emanaldiak. Iruñeko Orfeoak bestelako ikuskizunetan ere parte hartu du; adibidez, *Carmina Burana* obraren muntaia ikusgarriak egin zituen La fura dels baus taldearekin. 2010ean, Nafarroako Urrezko Domina eman zioten, eta, 2018an, Arte Ederretako Urrezko Domina.

Donostiako Orfeoa 1897an sortu zen. Lehenengo sari garrantzitsua 1906an irabazi zuen: Parisko Ohorezko Sari Nagusia (Grand Prix d'Honneur). Misto da 1909az geroztik. 1950eko eta 1960ko hamarkadetan izen handia hartu zuen nazioartean. Donostiako Orfeoak garrantzi handiko obrak interpretatu izan ditu bere emanaldietan; adibidez, Berlioz-en *Requiema* Bordelen, 1951. urtean, Charles Munch-en zuzendaritzapean; urte berean, Loiolako Basilikan eskaini zuen emanaldia, Leopold Stokowski zuzendaritzapean; 1957an, Parisen, Brahmsen *Requiem aleman bat* interpretatu zuen, Ataulfo Argentaren zuzendaritzapean, eta, 1962an, Edinburgoko Jaialdian,

and the author himself accompanying on the piano; most of Guridi's already mentioned repertoire (*Amaya*, *El caserío* and *Así cantan los chicos*, together with the Bilbao Symphony); and other major works by Basque composers, such as Escudero's *Gernika*, recorded with the Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra. Its awards include the gold medal for achievement in the fine arts by the city of Bilbao. Currently, it carries out a wide range of both regulated and non-regulated musical education.

The Pamplona Choral Society was established definitively in 1891, and also won a number of awards, including the international award of Bilbao already in 1892. In 1903, it was the first choir in the Spanish state to admit women. In 1906 it performed at the wedding of Alfonso XIII in Madrid, and it was also directed by Ravel in 1927. After the Spanish Civil War it undertook national and international activity with a specific repertoire made up of requiems by Mozart, Verdi, Brahms and Fauré, Bach's *Passions* and Beethoven's *Ninth Symphony*. However, its most important international projection arrived in the 1970s under the direction of José Antonio Huarte, which was followed by a period of redefinition in the 1990s.

In recent years, the Pamplona Choral Society has begun close regular collaboration with different peninsular orchestras and the Mariinsky Theatre in Saint Petersburg, with which it interpreted Mahler's second and eighth symphonies, performing on the world's most prestigious stages. One should also mention this choir's participation in shows and less conventional performances, such as that of *Carmina Burana* with the group La fura dels baus. In 2010 it was awarded the gold medal of Navarre and in 2018 the Gold Medal of Fine Arts.

The Orfeón Donostiarra (San Sebastian Choral Society), for its part, was formed in 1897 and amongst its first awards was the Paris Grand Prize of Honour in 1906. A mixed choir since 1909, it became internationally prestigious in the 1950s and 1960s, interpreting a wide range of works, with standout performances of Berlioz's *Requiem* with Charles Munch conducting, a performance that same year in the Loiola Basilica (Gipuzkoa) with Leopold Stokowski conducting, Brahms's *A German Requiem* in Paris, conducted by Ataulfo Argenta, in 1957, and Falla's *Atlántida*, conducted by Igor Markevitch.

This international projection has been continued in recent years in tours to the United States, Israel and the former USSR, with a major repertoire including *Carmina Burana*, Verdi's *Requiem*, Haydn's *The Creation* and Mozart's *Coronation Mass*. Amongst its more than one hundred and thirty recordings, one might highlight different versions of Verdi's *Requiem* (especially that, on CD and DVD, conducted by Claudio Abbado with the Berlin Philharmonic), of *Carmina Burana* and the DVD of Berlioz's opera *La damnation de Faust* (The Damnation of Faust). Its record, *Orfeón Donostiarra 1897-1997*, made up of several extracts, went platinum, and *Canciones* (Songs), recorded with the Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra, went gold in 2004. Amongst the awards the career of the San Sebastian Choral Society has merited one could highlight the Prince of Asturias Prize for the Arts and the Gold Medal of Gipuzkoa.

There are of course other major Basque choral groups besides these three great choirs. However, they remain the most well-known, representative and internationally renowned. Yet special mention should also be made, without wanting to exhaust the list of most important groups, of the Capilla de Música de la Catedral de Pamplona (Music Chapel of the Pamplona Cathedral), whose origins date back as far as 1206. This choir had its own orchestra until the mid-twentieth century. The main purpose of this

Manuel de Fallaren *Atlantida* obra London Symphony Orkestrarekin, Igor Markevitch zuzendaritzapean.

Donostiako Orfeoia nazioartean duen sonaren erakusgarri dira mundu zabalean egin ohi dituen birak; AEBetan, Israelen eta garai batean SESB izan zenekoan jarduna da, adibidez, eta maila handiko erreperorioarekin joaten da beti: *Carmina Burana*, Verdiren *Requiem*a, Haydn-en *Kreazioa* eta Mozarten *Koroatze meza*, besteak beste. Ehun eta hogeita hamar grabazio baina gehiago eginak ditu; horien artean, aipagarriak dira Verdiren *Requiem*ari egindako bertsioak (aipagarria da bereziki, Claudio Abbadoren zuzendaritzapean, Berlingo Orkestra Filarmonikoarekin grabatu zuena; CD eta DVD formatuetan argitaratu zen, eta 2001ean Grammy sarietarako proposatu zuten); *Carmina Buranaren* hainbat bertsio ere grabatuak dituzte, eta Berliozen *Faustoren kondenazioa* opera ere bai, hau ere DVDan argitaratua. *Orfeón Donostiarra 1897-1997* diskoak egundoko arrakasta lortu zuen, eta platinozko diskoa izan zen. Era berean, Euskadiko Orkestrarekin *Canciones* disko ospetsua grabatu zuen, urrezko diskoa izan zena 2004an. Donostiako Orfeoia bere ibilbidean zehar jaso dituen sarien artean, nabarmentzekoak dira Asturiasko Printzea Arte Saria eta Gipuzkoako Urrezko Domina.

Jakina da Euskal Herrian badirela beste orfeoi eta abesbatza batzuk ere, baina aipatu ditugun hiru horiek dira ezagunenak eta nazioartean fama handiena dutenak. Dena den, bada beste bat aipamen berezia merezi duena: Iruñeko Katedraleko Musika Kapera, orain dela mende asko sortu zena, 1206an, hain justu. Orkestra propioa izan zuen XX. mendearen erdialdera arte. Horren helburu nagusia liturgikoa da, noski, katedralean gurtza edo kulturako giroa sortzea, baina, horrez gainera, nazioartean kontzertu asko ematen ditu urtero, eta hamalau disko grabatuak ditu; horietako gehienak katedraleko artxiboko errepertorioan oinarritzen dira.

Beste talde aipagarri bat, bereziagoa egiten duen musika motarengatik, Iruñeko Ganbera Abesbatza da; 1946an sortu zen, eta abesbatza txikiagoa da beste orfeoi handien aldean; XV. eta XVII. mendeen arteko musika-errepertorioa ikertzea eta zabaltzea da taldearen helburua. Hala ere, laster zabaldu zuen taldeak errepertorioa, eta esan daiteke gaur egun Abangoardiako musika dela bere espezializazioetako bat. Vianako Printzea Saria irabazi zuen 2018an. Ehun diskotik gora grabatu ditu sortu zenetik.

BAKARLARIAK

Operan are eta nabarmenagoa da musika erudituak oro har daukan kontraesan bat. Batetik, operak ez du toki handirik hartzen euskal musikaren barnean; gogoratu behar da opera euskaraz egiteko ahalegin guztiek zailtasun eta oztopo latzak topatu dituztela beti bidean, sorreratik bertatik hasita. Gainera, gaur egun opera garaikideak arazo larriak ditu, ez sortzeko bakarrik, bai eta publiko zabalaren aurrean agertzeko ere, eta problema horiek unibertsalak dira.

Beste aldetik, ordea, XVIII. mendearen azken herenetik XX. mendearen lehenengo hamarkadara arte, musikagile gutxi batzuren operek lortu zuten ospea, oihartzuna eta opera-kantarien aitortza; hala izan zen mundu osoan, baita Euskal Herrian ere. Era berean, gaur egun ere badira, punta-puntako opera-kantarien artean, euskaldun batzuk eta horiek prestigio handia lortu dute, operako zirkuitu eta harrobi handietatik urrun samar dauden arren.

choral group is music for cathedral worship, but it also offers a number of international concerts every year and has made more than twenty records, most of which are based on the repertoire of its own cathedral archive.

Another more singular group is the Coral de Cámara de Pamplona (Pamplona Chamber Choir) which was founded in 1946 with the goal of creating a smaller type of group rather than a large-scale choir, as well as studying and disseminating a musical repertoire drawn from between the fifteenth and seventeenth centuries. However, it soon expanded its repertoire and one might say that one of its specialties is avant-garde music. It received the Prince of Viana Award in 2018 and has recorded more than a hundred records during its lifetime.

SOLOISTS

In opera, there is a contradiction which affects current erudite music even at the global level. On the one hand, it can be argued that this genre is relatively insignificant in Basque musical life, and I have already mentioned the failure to achieve a Basque national opera in the Basque language. On the other, the creation and above all staging of contemporary opera leads to a huge amount of difficulties, in proportion to the means necessary to do so and especially the difficulty of such proposals for the general public.

However, the operatic work of a small group of composers, spanning approximately the period between the last third of the eighteenth and first decade of the twentieth centuries, provided an undeniable social prestige and enormous

respect for some singers, both at the global and at the Basque level. Although quite distant from the major circuits and pools of opera singers, there were a handful of first-class Basque opera singers that achieved true international prestige.

There were no lack of antecedents. The tenor Pedro Garat, the Orpheus of France, delighted Queen Marie Antoinette with Basque songs in 1783. And closer to home, worth highlighting are the tenor Pedro de Unanue (1814–1846) who enjoyed an international operatic career, the tenor Isidoro de Fagoaga (1893–1976), and the bass José Mardones (1868–1932).

Of course, the most outstanding of these was Julián Gayarre (1844–1890) from the Erronkari (Roncal) Valley in Navarre. He was one of the most important tenors of his age, although unfortunately there are no known recordings of his voice. He was noted for his intense recitals, both on account of his voice—of which its capacity for an incredible range in colour and intensity was especially esteemed—within an extreme clarity of textual performance and of his perfect diction. Born in a small mountain village,

10. Monument to Julián Gayarre by Mariano Benlliure. Erronkari (Navarre).

10. Julián Gayarrerren oroitarria, Mariano Benlliure-k sortutakoa. Erronkari.

Opera-kantari euskaldunen artean aitzindari izan zen Pedro Garat tenorra, *Frantziako Orfeoa* deitua, 1783an euskal kantak abestu zizkiona Maria Antonieta erreginari. Eta, haren ondoren, beste hainbat opera-kantari handi etorri ziren: Pedro Unanue (1814-1846) tenorra, Isidoro Fagoaga (1893-1976) tenorra eta José Mardones (1868-1932) baxua, besteak beste.

Nolanahi ere, opera-kantari euskaldunen artean, Julián Gayarre (1844-1890) erronkariarra da gailena. Bere garaiko tenor handienetakoa izan zen, baina, tamalez, ez dugu haren ahotsaren grabaziorik. Interpretatzean zeukan bizitasun apartagatik nabarmentzen zen; ahots indartsua zeukan, kolore- eta intentsitate-contrasteak sortzeko gaitasun miresgarria zuena, eta, agidanean, testuak garbi kantatzen zituen, bikain ahoskatuz. Erronkarin jaio zen, Pirinioetako mendi magalean. Txikitan artzain ibili zen jaioterrian, eta aurrerago olagizon eta errementari izan zen Irunberrin eta Iruñean. Iruñeko Orfeoi sortu berria –jatorrizkoan– hasi zen kantatzen, eta Hilarión Eslavari eta Nafarroako Diputazio Foralari esker jaso ahal izan zuen musika-heziketa sendoa, aurrena Madrilan eta gero Italian. Bere bizitzako alderdi horiek eta kanturako zeukan gaitasun miresgarriak mito bilakatu zuten, hainbestearino ezen hil ondoren laringea erauzi baitzioten; gaur egun ikusgai dago Nafarroako museoan.

Egun, Ainhoa Arteta sopranoa gailentzen da operako euskal kantarien artean, berak ospe oso handia lortu baitu nazioartean. 1964an jaio zen Tolosan; lehenengo urratsak jaioterrian eta Donostiako kontserbatorioan eman zituen, eta ondoren Italian eta Estatu Batuetan osatu zituen musika-ikasketak. *Metropolitan Opera National Council Auditions* lehiaketa irabazi zuen New Yorken eta *Concours International de Voix d'Opéra Plácido Domingo* Parisen. 1990ean egin zuen debuta Palm Beacheko (AEB) operan, eta, harrezkero, munduko agertoki eta kontzertu-areto nagusietan egin ditu saioak.

Grabazio garrantzitsuak egin ditu mundu osoan, eta batez ere aipagarri dira RTVE-Música diskoetxearekin argitaratu dituenak. Horrez gainera, hainbat DVD ere grabatuak ditu, New Yorkeko Metropolitan Opera House-ekin bereziki. Errepertorio popularragoetara hurbiltzeko saioak ere egin ditu, eta hainbat disko grabatu ditu era horretako kantekin. Jaso dituen sarien artean, *Hispanic Society of America*rena (Amerikako Sozietate Hispanikoa) nabarmendu behar da.

Euskal lirikaren bigarren kantari ezagunena, María Bayo soprano nafarra da, Fiteron jaio zena 1958an. Nafarroan egin zituen musika-ikasketak eta Alemanian osatu zituen ondoren. 1988an, ezaguna egin zen nazioartean, Vienako Belvedere Jaialdian hamaika sari irabazi zituelako. Harrezkero, etengabe kantatu du munduko kontzertu-areto garrantzitsuetan; bere errepertorio zabalean liedak, oratorioak eta zarzuelak sartzen dira, hala XIX. eta XX. mendeetako ezagunenak nola XVIII. mendeko barrokoak, eta opera ere lantzen du, noski.

María Bayoren bertuteen artean, aipatzekoak dira bere bozaren garbitasuna eta distira, ahoskera aparta, eszenan antzezteko maisutasuna eta estilo desberdinetara egokitzeko daukan gaitasun miresgarria. Hogeita hamar disko baino gehiago egin ditu; horietan leku berezia hartzen dute Mozarten errepertorioko obrek, María Bayo espezialista handia baita horien interpretazioan, eta errepertorio espainoleko piezak ere badira tartean, horietako zenbait aurreneko aldiz disko batean grabatuak. Horiez aparte, dozena bat DVD ere grabatu ditu munduko diskoetxe printzipalekin, eta horien artean nabarmendu beharrekoak dira Gioacchino Rossini-ren grabazioak, musikagile italiarra soprano nafarraren konpositore kutunetako bat baita. María Bayok Vianako Printzea Saria jaso zuen 2002an eta Musikako Sari Nazionala 2009an.

11. Ainhoa Arteta.

11. Ainhoa Arteta.

he was a shepherd and, later, a blacksmith in Pamplona, where he began singing in the recently-formed Pamplona Choral Society; and only thanks to his teacher Hilarión Eslava and the provincial council of Navarre was he able to enjoy a good international education. All these events turned him into a myth, to the extent that after his death his larynx was extracted and is still today on show to the public.

Amongst current internationally renowned solo artists, the soprano Ainhoa Arteta stands out. Born in Tolosa (Gipuzkoa) in 1964, where she inevitably took her first musical steps as part of the choir there, she studied later in Italy and the United States. Winner of the Metropolitan Opera National Council Auditions competition in New York and the Plácido Domingo International Opera Voice Competition in Paris, she debuted on the opera stage in 1990 in Palm Beach, and since then has performed on all the major world stages.

Her recordings with the RTVE-Música label, as well as diverse DVDs and especially that recorded with the Metropolitan Opera House in New York, stand out. She is also renowned for more popular repertoires, represented in her recording of various records. Among her many awards, that of the Hispanic Society of America is worth noting.

The other well-known face of Basque lyric sopranos is María Bayo, born in Fitero, Navarre in 1958. After her initial studies in Navarre, she completed her education in Germany. In 1988, she became internationally famous after obtaining no less than eleven awards at the Belvedere Festival in Vienna. Since then, she has performed time and time again on the major world stages, without neglecting her lied, oratorio and zarzuela repertoire;

Carlos Mena kontratenorra ez da hain ezaguna publiko zabalarentzat, beharbada gazteagoa delako baina, batez ere, bere ahotsa eta errepertorioa bereziak direlako, ezohikoak. 1971n jaio zen Gasteizen, eta bere hirian bertan hasi zen musika ikasten; aurrerago, Suitzako Schola Cantorum Basiliensis-en osatu zituen ikasketak René Jacobs-ekin eta Richard Levitt-ekin. Denbora gutxian erreferentziazko kantari bilakatu da bere ahots-estiloan, eta esan beharra dago estilo horretan interpretatzen dela gaur egun antigoaleko *castratien* (irenduen) errepertorioa. Musika barrokoa (XVII-XVIII. mendekoa) lantzen du batez ere, publiko zabalarentzat askoz ere ezezagunagoa dena XIX. mendeko operaren aldean.

Nolanahi ere, Carlos Menaren errepertorioa zabala eta aberatsa da oso: Erdi Aroan hasi, XIX. mendeko liedetatik pasatu eta XX. mendera arte heltzen da. Kontratenor gasteiztarraren diskoen artean, aipagarria da *De Aeternitate* kantaldiaren grabazioa, Mirare diskoetxearekin grabatu zuena; 2002an *Diapasón de Oro* saria irabazi zuen disko horrekin. Menak interpretatzailea izateaz aparte, orkestra-zuzendaria ere bada, eta arrakasta handia lortu du horretan ere.

Euskal operaren azkeneko errealitatea Andeka Gorrotxategi da. Musika heziketa konplexua izan ondoren, nazioarteko lehen planora salto egin zuen, 2011n, Pinkertonen *Madame Butterfly* operaren interpretazio bikaina egin ostean, Novaran. Ahots sendo eta argia du, eta horrek bereziki egokia bilakatzen du tenore liriko-spintoaren rolak betetzeko; Franco Corellirekin konparatua izan da. Zarzuela ere kantatzen du, eta batez ere Guridiren *El Caserío* interpretatzen nabarmendu da.

12. Andeka Gorrotxategi kantuan Rubén Fernández Aguirre piano-jotzailea lagun duela Bilboko Arriaga antzokian. Bilbo, 2020.

12. Andeka Gorrotxategi singing in the Arriaga Theatre in Bilbao accompanied by pianist Rubén Fernández Aguirre. Bilbao (Biscay), 2020.

whether that of the better known nineteenth- and twentieth-century variety, or that of the eighteenth-century Baroque, in which she has also performed in the operatic field.

She is known for the clarity and brilliance of her voice, her impeccable diction and her acting ability, as well as her overwhelming stylistic versatility. Her output includes more than thirty records, amongst which those of the Mozart repertoire deserve special mention for she has always excelled here, and recordings, often for the first time, of the Spanish repertoire. She has also recorded a dozen DVDs with the major world labels. Amongst these, one might highlight her recordings of Rossini, another of her favourite composers. She received the Prince of Viana Award in 2002 and the Spanish National Award for Music in 2009.

The countertenor Carlos Mena is less well known by the general public. The unusual nature of his voice and repertoire stand out. Born in Vitoria-Gasteiz in 1971, he began his studies in the capital of Araba, and later completed his education under René Jacobs and Richard Levitt at the Schola Cantorum Basiliensis in Basel, Switzerland. As of today, he is a point of reference due to his vocal style, with which he currently regularly interprets the repertoire of the old *castrati*. For this reason, Mena concentrates on the Baroque era, which is much less well-known to the general public than nineteenth-century opera.

That said, his repertoire does not end there and he has performed musical pieces from the Middle Ages to the twentieth century, and even including nineteenth-century lieder. With *De Aeternitate* for the Mirare label, he won the Diapason d'Or award in 2002. Mena combines his work as a performer with that of conductor, a facet in which he has also been notably successful.

The latest addition to Basque opera is the tenor Andeka Gorrotxategi, who, from a complex musical education, has risen to international prominence on the basis of his performance of Pinkerton in *Madame Butterfly* in Novara in 2011. With a voice that stands out for its power and luminosity, which makes it especially suitable for lyric-spinto tenor roles, he has been spoken about as the new Franco Corelli. It is worth noting, too, his interest in the zarzuela repertoire, in which his performance of Guridi's *El Caserío* has been noteworthy.

13

MUSIKA INSTRUMENTALA

ORKESTRAK

Euskadiko Orkestra da, zalantzarik gabe, Euskal Herriko orkestrarik garrantzitsuenak. Eusko Jaurlaritzak sortu zuen 1982an, erakunde publikoa jaiotako eta bi urterekin; euskal gobernua Euskadiko Orkestra hain azkar sortu izanaren argi erakusten du musikari garrantzi itzela eman zaiola maila sinbolikoan. Lehenengo zuzendaria Enrique Jordá izan zen, musikagile ezaguna eta errespetu handia zuena nazioartean. Euskadiko Orkestra sortu zela urte asko ez badira ere, estatu espainoleko erreferentziazko orkestretako bat izatera heldu da; ehun emanalditik gora eskaintzen ditu urtean; abonatuentzako denboraldia egiten du urtero Bilbon, Iruñean, Donostian eta Gasteizen, eta berrogeita hamar mila lagun inguru joaten dira bere kontzertuetara urtero.

Euskal Herriko lau hiriburuetan urtero egiten duen denboraldiaz gainera, bira asko egiten ditu Espainian eta atzerrian, eta horietan lehenengo eta oraingo euskal musikagileen lanak tartekatzen ditu musika unibertsaleko konpositore handien obrekin. Munduko kontzertu-areto nagusietan interpretatu du bere errepertorio zabala, eta ehun disko inguru grabatuak ditu; horien artean aipatu beharrekoak dira euskal konpositoreen sailekoak, dozena batetik gora. Euskadiko Orkestrak, izan ere, arreta berezia eskaini die beti euskal sortzaileei; hala, hainbat disko grabatuak ditu euskal musikagile batzuen konposizioekin, Escudero, Lazkano edo Illarramendirekin, besteak beste (obra argitaratu gabeak ziren asko, gainera). Aldi berean, beste eremu ezohikoagoetan ere barneratu da, eta grabazioak eginak ditu hainbat euskal musikarirekin, Benito Lertxundi, Mikel Laboa eta Kepa Junkerarekin, esaterako, edo Ken Zazpi taldearekin edo Euskal Herriko pailazo kuttunekin. Musika popularraren eskura jartzeko bere

13. Euskadiko Orkestra
Kursaal Jauregian.
Donostia, 2018.

INSTRUMENTAL MUSIC

ORCHESTRAS

The most important orchestra in the Basque Country is, without doubt, the Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra. It was founded in 1982 by the Basque Government, just two years after it itself had been created (a measure of the symbolic importance it accorded music). Its first conductor was Enrique Jordá, who had enjoyed an international career of renown. And in a relatively short time the Basque symphony has become one of the main orchestras in the Spanish state. It regularly undertakes over a hundred performances a year, has a subscription season in Bilbao, Pamplona, San Sebastian and Vitoria-Gasteiz, with seven thousand ticket holders and an average of one hundred and fifty thousand spectators every year.

Besides this fourfold season, it undertakes several tours in both Spain and abroad, moving alternately back and forth between classical and contemporary Basque composers, the main focus of the orchestra, and the major names in world music. Its performances have filled some of the most important concert halls in the world, and its repertoire is also reflected in around a hundred recordings, amongst which the Basque composers series, with more than a dozen records, and the records by composers like Escudero, Lazkano and Illarramendi, most of them unrecorded, stand out. Other more atypical recordings are proof of its social roots, such as its recordings with the popular music performers Benito Lertxundi, Kepa Junkera and Ken Zazpi, an activity which culminated with Mike Oldfield in 2008, the recordings of soundtracks by composers like Alberto Iglesias and Fernando Velázquez, and those carried out with the most popular clowns in the Basque language.

To this one should add the long list of prestigious conductors and soloists that have conducted it or performed in it, and nor must one overlook its participation in the San Sebastian *Quincena* (Musical Fortnight) or musical seasons organised by the ABAO (Asociación Bilbaína de Amigos de la Ópera, Bilbao Association of Friends of the Opera), as well as commissions carried out for Basque composers. And if we add to this its chamber activity, one can understand easily why we consider this orchestra to be the most important institution in its field.

The Orquesta Sinfónica de Navarra-Pablo Sarasate (Pablo Sarasate Navarre Symphony Orchestra), meanwhile, is the oldest continuously working orchestra in the Spanish state. Founded in 1879 in tandem with the figure of Sarasate, it subsequently went through various names, such as the Saint Cecilia Orchestra and the Pablo Sarasate Orchestra. It has a subscription season in Pamplona and, especially since its reorganisation, maintains an important national and international career. Both orchestras, moreover, currently undertake important widespread educational work, especially with children.

The Bilbao Orkestra Sinfonikoa (Bilbao Symphony Orchestra), for its part, has trodden a path fraught with difficulties since its foundation in 1920, achieving greater stability after 1982 and, above all, after 1992, with the inauguration of the Euskalduna Jauregia Bilbao concert hall, its current headquarters. Here it performs a subscription season and it also has a record catalogue focused on work by Basque composers for the Naxos label; with recordings of the operas *Mendi-Mendiyan* by Usandizaga and *Amaya* by Guridi, as well as the zarzuela *El caserío*, also by Guridi. To close, there are also youth orchestras such as the Euskal Herriko Gazte Orkestra (Basque

ahalegin etengabe, Mike Oldfieldek lan egin zuen 2008an, eta Alberto Iglesias edo Fernando Velázquez egileen soinu-banden grabazioak ere egin zituen.

Euskadiko Orkestrarekin, gainera, sona handiko musika-zuzendari eta bakarlari askok lan egin dute. Eta ez genuke aipatu gabe utzi nahi Donostiako Hamabostaldian eta OLBE zikloetan egiten duen lan aparta. Ganbera-musikan ere lan handia egiten du, eta euskal konpositoreei enkarguak egin ohi dizkie zenbaitetan. Esandako guztia kontuan hartuz, garbi dago Euskadiko Orkestra musika-instituziorik garrantzitsuena dela Euskal Herrian.

Pablo Sarasate Nafarroako Orkestra Sinfonikoa, bere aldetik, estatu espainolean bizirik jarraitzen duten orkestren artean zaharrena da. 1879an sortu zen Pablo Sarasate musikagile handiaren inguruan. Izen asko izan ditu sortu zenetik: Santa Cecilia Orkestra, adibidez, edo Pablo Sarasate Orkestra. Abonatuentzako denboraldia egiten du Iruñean; 2.700 bazkidetik gora ditu, eta, azken birmoldaketaren ostean bereziki, ekitaldi asko egiten ditu hala estatu espainolean nola mundu zabalean. Bi orkestrok pedagogia-lan handia egiten dute gaur egun, gaztetxoekin bereziki.

Bilboko Orkestra Sinfonikoa asko izan ditu 1920an sortu zenetik gaur arte egin duen bidean. 1982tik aurrera egitura egonkorrago bilakatuz joan zen, eta 1999an erabat sendotu zen Euskalduna Jauregiaren inaugurazioarekin; gaur egun hantxe du egoitza, eta abonatuentzako denboraldia eskaintzen du. Disko-katalogo garrantzitsua grabatua du Naxos diskoetxearekin; musikagile euskaldunen lanak jasotzen ditu batez ere: Usandizagaren *Mendi-Mendiyan* eta Guridiren *Amaya* opera eta *El Caserío* zarzuela, besteak beste. Atal honekin amaitzeko, gazteen orkestrak ere aipatu behar ditugu, lan handia egiten ari baitira; horien artean, nabarmentzekoak dira Euskal Herriko Gazte Orkestra, Musikene Orkestra (Euskal Herriko Goi Mailako Kontserbatorioarena), Orchestre Symphonique du Pays Basque-Iparraldeko Orkestra, Maurice Ravel kontserbatorioarekin lotua, eta Euskal Herriko Ikasleen Orkestra.

BESTE TALDE BATZUK

Musika-bandak ere oso errotuta daude Euskal Herrian. Bilboko Udal Banda 1895ean sortu zen, eta zaharretako bat da gaur egun bizirik direnen artean. Garrantzi handiko lana egiten du jaietan, ospakizunetan eta bestelako ekitaldi sozialetan, eta kontzertu-ziklo bat du Azkuna Zentroan, Areatzako Kioskoan eta Euskalduna Jauregian. Gainera, hamabi diskotik gora grabatuak ditu.

Gasteizko bandak ere historia luzea du; 1916an eraberritu zen, eta Arabako hiriburuko Teatro Principal Antzokian kontzertu-denboraldia eskaintzen du. Hainbat disko grabatu ditu, eta horien artean aipagarri da Luis Aranbururen lanak biltzen dituen. Iruñeko banda, *La Pamplonesa*, 1919an sortu zen. Ezinbestekoa da San Fermin jaietan, hango musika-giroan ardatza da eta. Kontzertu-denboraldia ere eskaintzen du, noizean behin aparteko kontzertuak emateaz gainera.

Bada Euskal Herrian, musikaren alorrean, kasu berezi bat, aparta, gure-gurea dena eta Europa osoan beste inon ez dagoena: txistulari-bandak. Herriko musikari gisa, txistulariak aitzindariak izan dira, lehenengo txistulari-bandak XVII. eta XVIII. mendeetan sortu baitziren udalen babesean. Txistulari-bandek zeremonia-funtzioetan eta herriko plazetan jotzen

14. Tolosako Udal Txistulari Banda eta Iruñeko Udal Txistulari Banda. Tolosa, 2013.

Youth Orchestra), the Musikene Orchestra, part of the Higher School of Music of the Basque Country, the Orchestre Symphonique du Pays Basque-Iparraldeko Orkestra (Symphony Orchestra of the Basque Country in the Northern Basque Country), linked to the Maurice Ravel conservatory and the Euskadiko Ikasleen Orkestra (Basque Student Orchestra).

OTHER GROUPS

Municipal bands are another major institution with deep roots in the Basque Country. The Bilbao Municipal Band, created in 1895, is one of the oldest continuously functioning bands. Besides its important work on festive and social occasions, it also performs a series of concerts in the Azkuna Zentroa, the Arenal Kiosk and the Euskalduna Jauregia Bilbao concert hall, and has made a dozen records. Another of the oldest municipal bands is that of Vitoria-Gasteiz, which was re-established in 1916. It performs a series of concerts in the city's Principal Theatre and has also made several records, including some based on interpretations of Luis Aranburu's works. La Pamplonesa (The Pamplona Municipal Band), for its part, founded in 1919, is a key part of the San Fermín festival and also performs a season of concerts, plus some special one-offs.

An interesting and unique addition, within the wider European context, to these are the municipal *txistulari* (a player of the *txistu*, or three-holed pipe, and *tabor*) bands, whose origins date back to the seventeenth and eighteenth centuries. The players of this instrument combine their ceremonial functions and accompaniment of traditional public dances with authentic classical music recitals; with surprisingly high quality and musical results for those that are not familiar with these concerts. Amongst them all, the municipal *txistulari* bands of Bilbao, San Sebastian and Vitoria-Gasteiz stand out.

Chamber groups, by definition, experience more uncertain life-spans in the Basque Country, so that it is impossible to cite them all. Amongst the more noteworthy, one might perhaps mention the Pablo Sorozabal Wind Quintet, founded in 1986 and based in San Sebastian, and the Alos Quartet, a string quartet created in 1999. As regards contemporary music, one should mention the Espacio Sinkro ensemble, established in Vitoria-Gasteiz in 1985 and the resident group at both the Sinkro Electroacoustic Music

dute, txistuaren musika herri dantza tradizionalen arima baita; baina, horrez gainera, musika akademikoa ere eskaintzen dute kontzertuetan, eta esan beharra dago txistua ezagutzen ez dutenak harritu egiten direla tresnaren musikaltasun ederrarengatik eta txistulari-bandek duten kalitate bikainarengatik. Aipagarrienak Donostiako, Bilboko eta Gasteizko udal txistulari-bandak dira.

Ganbera-taldeak ez dira egonkorak izaten berez; sortu eta desagertu egiten dira etengabe, eta horregatik ezinezkoa zaigu hemen guztiak aipatzea. Hala ere, horien artean nabarmentzekoak dira Pablo Sorozabal haize-boskotea, 1986an Donostian sortu zena, eta Alos Quartet hari-laukotea, 1999an sortua. Musika garaikideari dagokionez, aipamen berezia merezi du Ensemble Espacio Sinkro taldeak, 1985ean sortu zena Gasteizen; Arabako hiriburuan egiten diren Musika Elektroakustikoaren Sinkro Jaialdian eta Karmelo Bernaola Nazioarteko Musika Jaialdian parte hartzen du Gasteizko taldeak. Aipatu beharrekoa da Musikenetik, Euskal Herriko Goi Kontserbatoriotik, horrelako talde asko ateratzen direla.

Aipamen berezia merezi dute, dudarik gabe, Katia eta Marielle Labèque ahizpa lapurtarrak, munduko piano-jotzaile bikoterik garrantzitsuenetako bat osatzen baitute; jendearen artean arrakasta handia duten beren proposamen heterodoxoengatik dira ezagunak, batez ere, eta berdin egiten dituzte kolaborazioak Madonnarekin edo Stingekin nola abangoardiako musikak egiten dituzten edo euskal musikagileen bertsio interesgarriak.

Proposamen heterodoxo eta heterogeneoen ildo horretan, Euskal Barrokensemble taldea aipatu behar dugu, 2006an Enrike Solinisek sortu eta leku bat egitea lortu duena antigoaleko musikaren nazioarteko esparruan. Jordi Savallekin eta Hespèrion XXI taldearekin lotura du, eta euskal tradizioaren elementuak jasotzen dituen proposamenak egiten ditu, antigoaleko musika egitera mugatu gabe; hala, arrakasta handia lortzen du, eta pentsa daitekeen baino jende gehiago erakartzen du itxura batera aski mugatua dirudien esparru honetara.

BAKARLARIAK ETA ORKESTRA-ZUZENDARIAK

Alor honetan ere antzinatek datorkie euskaldunei ospea, euskal musikari askok erantzukizun handiko karguak izan baitituzte. Teklaturako musikaren arloan, aipagarri dira, izen handiko beste musikagile askoren artean, Sebastián Albero eta Joakin Oxinaga; Errege-Kaperako organo-jotzaileak izan ziren biak ala biak, eta XVIII. mendean Estatu espainolean izan ziren musikari handien artean daude.

XIX. eta XX. mendeetan ere izan ziren musikari handiak; adibidez, Dámaso Zabaltza eta Genaro Vallejos piano-jotzaileak eta Eduardo Hernández Asiain biolin-jotzailea, baina guztiak Pablo Sarasate iruindarraren itzalean geratu ziren, seguru asko bera izan zelako bere garaiko biolin-jotzailerik onena. Pablo Sarasatek biolina jotzeko sen ikaragarria zeukan; eransten zaizkion ezaugarri eta bertute nagusien artean, interpretatzeko erraztasuna eta gozotasuna aipatu behar dira, haren malgutasun eta bizitasun miresgarria, eta zeukan teknika fina. Haren ezkerreko eskuaren abiadura eta teknika izugarriak ziren, eta beti jotzen zuen musikaltasun perfektuarekin, soinu bikainarekin eta afinazio paregabearekin.

Munduko kontzertu-areto garrantzitsuetan jo zuen Sarasatek, baina ez zuen inoiz jaioterria ahaztu; gogoangarriak ziren San Fermin jaietan eskaini ohi zituen kontzertuak, hala eszena ofizialetan nola Iruñeko kaleetan; ostatu

Festival and the Carmelo Bernaola International Music Festival in Vitoria-Gasteiz. On should also highlight the large number of formations of this kind which have come out of Musikene, the Higher School of Music of the Basque Country.

Special mention should definitely be made of Katia and Marielle Labèque, from Lapurdi, who together make up one of the most important piano duos in the world. They are particularly well known for their unorthodox yet successful projects for their audiences, which range from collaborations with Madonna and Sting to avant-garde musical styles, by way of interesting interpretations of Basque composers.

Likewise, in the same vein of unorthodox and diverse projects, one could mention the Euskal Barrokensemble group, created in 2006 by Enrike Solinís, which has carved out a niche in the international scene of early music. It is connected to Jordi Savall and the Hespèrion XXI group, creates projects which reclaim elements of the Basque tradition and which are not limited to early music, and has been more successful amongst very diverse audiences than one may think in this apparently limited field.

SOLOISTS AND ORCHESTRAL CONDUCTORS

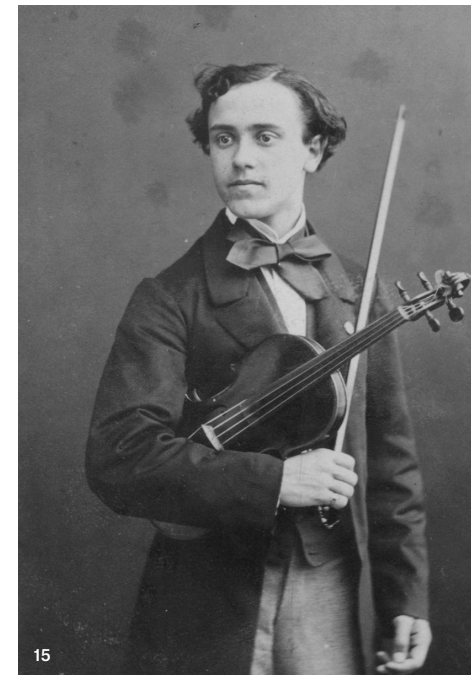
Basques have been renowned in this sphere for many centuries, with some figures having reached the highest international positions. Among many of these in the realm of keyboard music, for example, one might mention Sebastián de Albero and Joaquín de Oxinaga, two Royal Chapel organists that were among the most important musicians in eighteenth-century Spanish music.

There were, likewise, important individuals in the nineteenth and twentieth centuries, such as the pianists Dámaso Zabalza and Genaro Vallejos, or the violinist Eduardo Hernández Asiain. However, they were all eclipsed by the figure of Pablo Sarasate from Pamplona, arguably the greatest violinist of his age. He was renowned for the subtlety of his performance and delicate stroke-playing technique, flexibility and a natural facility for the violin. His left-hand speed and technique were also memorable; and always performed with a perfect musicality, exquisite sound and unique tuning.

A regular performer at the most important concert halls in the world, Sarasate never forgot his small homeland, performing memorable concerts during the San Fermín festival. These were both officially organised and more spontaneous outside affairs; the latter of which were often performed from his hotel balcony amid the cheering multitudes. His influence was also vital to the formation of the city's orchestra.

All the work Sarasate composed was designed to be played by him and based on his own musical criteria. As such, many reflect passages of great technical skill and are full of difficulty, as well as being tremendously popular. To a large extent, they were based on fashionable melodies of the time, whether traditional or operatic. Of note, one might perhaps

15. Pablo Sarasate.
Ca. 1862.

15. Pablo Sarasate.
Ca. 1862.

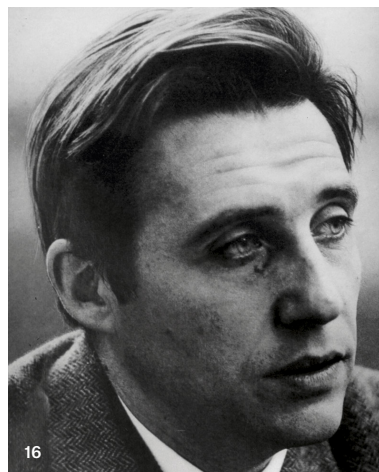
hartuta egon ohi zen hoteleko balkoian jotzen zuen, inprobisazio bikainak eginen, eta jendetzak txaloka eta bibaka erantzuten zion, esker onez. Sarasateren eraginak egundoko garrantzia izan zuen Iruñeko orkestraren sorreran.

Pablo Sarasatek obra guztiak berak jotzeko pentsatu eta sortu zituen, bere musika-irizpideei jarraiki betiere. Bere lanetan ugariak dira suhertasun handiko pasarte zailtasunez beteak, eta horiek ospe izugarria eman zieten bere konposizio batzuei. Gehienak bere garaiko doinu ezagunetan oinarritzen dira, tradizioaletan batzuk, operako doinuetan beste zenbait; *Jota de San Fermín*, *Zapateado* ospetsua eta *Aires bohemios* dira aipagarrienak. Gaur egun ere sarritan interpretatzen dira obra horiek biolin-jotzaile birtuosoen erreperorioetan.

Bada fama handiko beste musikari bikain bat, beharbada XX. mendeko harpa-jotzaile onena: Nicanor Zabaleta donostiarra. Musika-ibilbide gehiena Amerikan egin zuen –Estatu Batuetan eta Puerto Rican–, baina sekula ez zuen ahaztu bere erroak Euskal Herrian zituela, eta inoiz txistua ere jo izan zuen New York Radio-ko programa batean –Emiliana Zubeldiarekin batera parte hartuz irratsaioan–. 1952an, Donostiara itzuli zen, eta, ordutik aurrera, Atlantikoaren bi aldeetan bizi izan zen, joan-etorrian ibiliz; bolada bat Amerikan igarotzen zuen eta hurrena Donostian. Nicanor Zabaletak harparekin egin zuen ibilbideak ez du parekorik, musika-tresna horrekin beste inor ez baita heldu berak lortu zuen mailara. XVIII. mendeko erreperorioan espezializatu zen, baina, aldi berean, beretzat propio konposatu zituzten kontzertuak hainbat konpositore handik: Ginasterak, Milhaud-ek, Villa-Lobosek, Pistonek, Krenek-ek eta Rodrigok, besteak beste.

Lanean jarraitzen duten interpretatzaileen artean, Joaquín Achúcarro pianista da gaur egun ospetsuena. 1932an jaio zen Bilbon, eta oso gaztetan hasi zen pianoa jotzen; 1946an egin zuen debuta, eta laster hartu zuen fama, 1953an Viotti lehiaketa eta 1959an Liverpoolgoa irabazi ostean. Harrezkero ibilbide aparta egin du nazioartean: hirurogei herrialde baino gehiagotan jo du berrehun orkestra eta lauhun zuzendari baino gehiagorekin, punta-puntakoak guztiak ere. Achúcarrok sen ikaragarria dauka interpretatzeko; bereziki aipagarria da bere sonoritatea, pianoari ateratzen dion soinu miresgarria, batez ere *legato* notak erabiltzerakoan. 1986an Espainiako Musika Sari Nazionala irabazi zuen, eta 2000an Artist for Peace izendatu zuen UNESCOk. Eginak dituen grabazio ugarien artean, Ravelen pianorako bi kontzertuena da, euskal musikari dagokionez, garrantzitsuena; 2002an grabatu zuen Euskadiko Orkestrarekin.

Interpretatzaile gazteen artean, badira Euskal Herrian punta-puntako batzuk. Horietako bat da Ricardo Odriozola biolin-jotzaile eta konpositorea, Bilbon jaioa 1965ean. Europako, Ipar Amerikako eta Israelgo hainbat orkestra eta talde instrumentaletan parte hartzen du, eta konpositore gisa ere lan handia egiten du. Beste musikari handi bat Asier Polo biolontxelo-jotzailea da, Bilbon jaioa hau ere 1971n. Musikeneko irakaslea da gaur egun, eta hainbat bira egin ditu nazioartean; horien artean nabarmentzekoak dira Alfredo Krausekin egin zituenak. Disko asko grabatu ditu, eta, bereziki aipagarriak dira euskal nahiz espainiar musika garaikidearen grabazioak. Beste biolontxelo-jotzaile handi bat Josetxu Obregón da, Bilbon jaioa hau ere 1979an; antigoleko musikaren interpretazioan espezializatu da, eta alor horretan aipagarria da

16. Joaquín Achúcarro 1960ko hamarkadan.

highlight his *San Fermín jota*, the famous *Zapateado* and *Aires bohemios* (Bohemian airs). Together, they make up a repertoire which is regularly performed today by virtuosos of the instrument.

Another renowned figure and arguably the best harpist of the twentieth century was Nicanor Zabaleta, from San Sebastian. Although he spent most of his career in America, between the United States and Puerto Rico, he never forgot his Basque roots, and he even appeared on New York radio playing the *txistu* with Emiliana de Zubeldia. In 1952, he returned to San Sebastian, residing alternately on both sides of the Atlantic and developing an unprecedented career for his instrument. Although one might say he specialised in eighteenth-century music, figures of the stature of Ginastera, Milhaud, Villa-Lobos, Piston, Krenek and Rodrigo all composed music especially for him.

Among current performers, the pianist Joaquín Achúcarro (born in Bilbao in 1932) is clearly the most prestigious figure. A precocious artist, he made his debut as early as 1946 and became internationally famous after winning the Viotti International Music Competition in 1953, together with that of Liverpool in 1959. Since then his international career really took off: more than sixty countries, and performing with over two hundred orchestras and four hundred conductors, including all the greats. His work stands out for its amazing sonority, especially its use of *legato*, and his unique sense of performance. Winner of the Spanish National Award for Music in 1986 and named in 2000 Artist for Peace by UNESCO, amongst his innumerable recordings one might highlight, for its Basque connections, two of Ravel's concertos for piano recorded with the Basque National Orchestra in 2002.

Amongst younger artists, Ricardo Odriozola, a violinist and composer born in Bilbao in 1965, excels. He has been a member of different orchestras and instrumental groups in Europe, North America and Israel; as well as enjoying notable activity as a composer. For his part, the cellist Asier Polo, born in Bilbao in 1971 and who currently teaches at Musikene, has toured internationally and performed with Alfredo Krauss. Polo has a profuse discography containing both Basque and Spanish contemporary music. The cellist Josetxu Obregón was also born in Bilbao in 1979; he has specialised in early music and in that facet his work as creator and director in the La Ritirata group stands out. And the pianist from Vitoria-Gasteiz, Alfonso Gómez, has spent his professional career in Germany. He has specialised in a contemporary repertoire, recording nearly a dozen records, amongst which those dedicated to Basque composers deserve special mention.

The saxophonist Josetxu Silguero, born in Irun (Gipuzkoa) in 1964, is one of the most versatile figures in the contemporary Basque music scene. Better popularly known as a jazz artist and collaborator with several Basque rock groups, he is also been active in the world of classical music, especially in the avant-garde and particularly in the electroacoustic field. Nearly two dozen Basque composers have created music especially for him. His recordings span contemporary music, jazz and soundtracks for films like *La pelota vasca* (Basque ball) by Julio Medem.

Amongst the youngest performers, the figure of the pianist Judith Jauregi, born in San Sebastian in 1985, shines brightly. Her energy, originality and luminosity stand out and have led her to tour Europe and Asia, as well as creating her own record label. Amongst Basque orchestra conductors, figures such as the composer Pablo Sorozabal, mentioned previously, are joined by Jesús Aranbarri (1902-1960), Rodrigo A. de Santiago (1907-1985), Enrique Jordá (1911-1996), Javier Bello Portu (1920-2004) and Pedro Pirfano (1929-2009).

16. Joaquín Achúcarro in the 1960s.

sortzaile gisa eta La Ritirata taldearen zuzendari gisa egiten duen lan aparta. Alfonso Gómez piano-jotzaile gasteiztarrak (1978-), berriz, Alemanian egin du bere karrera profesionala. Errepertorio garaikidean espezializatu da, eta hamar diskotik gora grabatu ditu; horien artean aipagarriak dira euskal musikagileei eskainitakoak.

Aipamen berezia merezi du Josetxo Silguero saxofoi-jotzaileak ere. 1964an jaio zen, Irunen, eta gaur egun, euskal musikan diren interpretatzaile polifazetikoen artean, bera da handienetako bat. Jendeak, publiko zabalak, jazzeko musikari gisa ezagutzen du batez ere, bai eta euskal rock taldeekin proiektu askotan parte hartu duelako ere; baina, esparru horietan ez ezik, musika akademikoaren munduan ere lan asko egin da, batez ere abangoardiako musikan, eta, horren barnean, musika elektroakustikoan bereziki. Gaur egungo hogeiren bat euskal musikagilek berarentzat propio konposatu dituzte hainbat obra. Era guztietako estreinaldiak egin ditu, eta disko asko grabatuak ditu; musika garaikidea eta jazz lantzen ditu horietan. Bestetik, soinu-bandak ere egin ditu zinerako; adibidez, berea da Julio Medemen *La pelota vasca* filmaren musika.

Interpretatzaile gazteenen artean, Judith Jauregi piano-jotzailea gailentzen da; Donostian jaio zen, 1985ean. Bere energia, kemena, freskura eta argitasuna nabarmentzen dira; Europan eta Asian zehar birak egin ditu, eta bere diskoetxe propioa sortu du.

Euskal orkestra-zuzendariei dagokienez, beste atal batzuetan ikusi ditugun musikagile handiez gainera, Pablo Sorozabal musikagilea, esaterako, aipamen berezia merezi dute Jesús Aranbarrik (1902-1960), Rodrigo A. de Santiagok (1907-1985), Enrique Jordák (1911-1996), Javier Bello Portuk (1920-2004) eta Pedro Pirfanok (1929-2009).

Nolanahi ere, gaur egungo zuzendaririk ezagunena Juanjo Mena (1965-) da, zalantzarik gabe; BBCKo Filarmonikako zuzendari titularra izan da, eta Europako eta Amerikako orkestra printzipalenak zuzendu ditu. Aipatzekoa da, halaber, opera-zuzendari gisa egin duen lana, eta BBC Philharmonic-arekin egindako grabazioak Chandos etxearentzat. Musikaren Sari Nazionala eman zioten, 2016an.

Gazteagoen artean, aipatzekoa da Inma Shara amurriarra (1972-), munduko orkestra garrantzitsuenetako batzuk zuzendu dituen; gainera, konpromiso sozial handia erakutsi du gizartearekin, sarritan jarri baitu bere irudia irabazi asmorik gabeko kanpaina askoren alde, eta Europar Bikaintasun Saria eman diote. Nomina beste zuzendari gazte bikain batzuekin osatzen da; adibidez, aipatzekoak dira Juanjo Ocón, Xabier Jacinto, Iker Sánchez edo Diego Martin-Etxebarria.

17. Josetxo Silguero.
18. Inma Shara
Madrileko Camerata
Pro Arte zuzentzen.
Madril, 2016.

Even so, the most acclaimed composer at present, without any doubt, is Juanjo Mena (born in 1965) from Vitoria-Gasteiz, who has been conductor of the BBC Philharmonic and guest conductor for the main orchestras in Europe and the Americas. Also of note are his work as an opera conductor and recordings with the BBC Philharmonic for the Chandos label. In 2016, he received Spain's National Prize for Music.

Among the youngest conductors is Inma Shara (born in 1972) from Amurrio (Araba), who, besides conducting some of the most important orchestras in the world, has also demonstrated a strong social commitment, lending her image to numerous non-profit campaigns and receiving a European Excellence Award. The list is completed by Juanjo Ocón, Xabier Jacinto, Iker Sánchez Silva and Diego Martin-Etxebarria.

Azpiegitura

Gaur egun, udal musika-eskolen sare zabala daukagu Euskal Herrian, eta badira, gailurrean, goi-mailako ikasketa-zentroak ere. 2001ean Musikene sortu zen, Euskal Herriko Goi Mailako Musika Kontserbatorioa, Donostian duena egoitza. Nafarroan, berriz, urtebete geroago, 2002an, sortu zen Goi Mailako Musika Kontserbatorioa, estatuko legeria berrira egokituta; Iruñeko Pablo Sarasate Kontserbatorioaren oinarrien gainean fundatu zuten. Iparraldean, Maurice Ravel Iparraldeko Kontserbatorioa egiten dira musika-ikasketak; 1876an fundatua, Baionan, Biarritzen, Donibane Lohizunen eta Hendaian ditu egoitzak. Hiru musika-kontserbatorioek orkestrak eta ganbera-taldeak daukate, zeinetan ikasleek behar duten esperientzia profesionala hartzen baitute.

Jaialdiei eta musika-zikloi dagokienez, Donostiako Musika Hamabostaldia da garrantzitsua, zalantzarik gabe; 1939an egin zen lehenengoz, eta bera da estatu osoan musika klasikoko jaialdirik zaharrena. Musika Hamabostaldia musika ekitaldiz betetzen du abuztua, eta egun horietan era guztietako kontzertuak egiten dira –ehun emanalditik gora izaten dira guztira–. Hainbat ziklo edo adar izaten dira horren barnean: organoarena, antigoaleko musikarena, musika garaikidearena eta musikari gazteena. Esan beharrik ez dago ziklo guztietan alor bakoitzeko orkestra, bakarlari eta zuzendaririk onenek parte hartzen dutela. Ikus-entzuleen kopurua 40.000tik gorakoa izan da azkeneko urteetan.

Interes handia pizten du *Musikastek* ere, Errenterian 1973az gerotik egiten den musika-asteak; euskal musikagileen lanak ezagutaraztea da jaialdi horren helburu nagusia. Jaialdi horiez gainera, Euskadiko eta Nafarroako orkestra sinfonikoek abonatuentzako musika-denboraldiak eskaintzen dituzte, eta beste elkarte filarmoniko eta musikazale batzuek ere maila handiko musika-jaialdiak antolatzen dituzte beren bazkideentzat urte osoan zehar.

19. Germán Ormazabal piano-jotzailea, Maite Arruabarrena mezzosopranoa eta Andoni Egaña bertsolaria Musika Hamabostaldiaren barruko kontzertu batean, Urretxuko Tourseko Martin Deunaren elizan, 2020.

19. Pianist Germán Ormazabal, mezzosoprano Maite Arruabarrena and bertsolari Andoni Egaña in the parish church of San Martín de Tours in Urretxu (Gipuzkoa) in a Musical Fortnight concert, 2020.

The Infrastructure

An abundant network of local music schools culminates in the higher music schools. The Higher Conservatory of Music of the Basque Country, Musikene, was founded in 2001 in San Sebastian, while its counterpart in Navarre was created in 2002 in accordance with new state legislation, on the basis of the Pablo Sarasate Conservatory in Pamplona. In the Northern Basque Country this role is carried out by the Maurice Ravel Conservatory, founded in 1876 and with locales in Bayonne, Biarritz, Donibane Lohizune and Hendai (Lapurdi). These three main centres have orchestras as well as chamber ensembles in which young students can acquire the necessary professional experience.

As regards festivals and other musical seasons, the most important of these is definitely the San Sebastian Musical Fortnight, which dates from as early as 1939, making it the oldest music festival of its kind in the Spanish state. In reality, this is a festival that fills the month of August with musical activities, during which more than a hundred concerts and performances of various kinds are offered. Amongst the typical series of concerts, those of the organ, early music, young performers and contemporary music stand out. And, obviously, it has been attended by the world's great orchestras, soloists and conductors. Its latest additions have been attended by more than 40,000 people.

Of special interest, too, is Musikaste, or the annual music week held in Errenteria (Gipuzkoa) since 1973, given that it is mainly geared towards celebrating Basque composers. To these, one should also add the subscription seasons for the Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra and the Navarre Symphony Orchestra, as well as other societies and orchestras that organise excellent concert seasons for their members.

This is the case of the Philharmonic Society of Bilbao, for example, which was founded in 1896 and counts among its honorary members Krystian Zimerman, and has had its own premises for performing concerts since 1904, specifically in Marqués del Puerto Street. Its counterpart in Pamplona was established in 1960, and it now holds its concerts in the Baluarte concert hall. The ABAO-OLBE or Asociación Bilbaína de Amigos de la Ópera/Opera Lagunen Bilboko Elkarte (Bilbao Association of Friends of the Opera), meanwhile, also undertakes distinguished work in its field. Founded in 1953, thanks to its sponsors and numerous members it currently organises an annual opera season in the Euskalduna Jauregia Bilbao concert hall.

Special mention should also be made of major international music competitions which serve as an opportunity to showcase new talent and, at the same time, as a meeting point for different specialised musical worlds. The oldest and most traditional is the Tolosa International Choral Contest, one of the most important of its kind in the world and first held in 1969. A major meeting point for global choirs, the participating groups demonstrate every facet of this genre, from Renaissance polyphony to contemporary forms, and from choirs grounded in traditional music to those expressing the most extreme avant-garde. All the participating groups must expressly interpret a work from their national repertoire and another by a Spanish composer. Moreover, besides the competition proper, which takes place in the Leidor Theatre in the town, the participating choirs also perform more than sixty concerts throughout the Basque Country. To date, more than 1,200 choirs

Horixe da Bilboko Elkarte Filarmonikoaren kasua; 1896an sortu zen, eta 1904az geroztik egoitza propioa du hirian, Portuko Markesaren kalean, bere kontzertuak egiteko. Kyrstian Zimerman pianista ospetsua Elkartearen ohorezko bazkidea da. Iruñeko Elkarte Filarmonikoa 1960an sortu zen, eta Iruñeko Baluarte auditorioan antolatzen ditu kontzertuak fundatu zenetik. Bada Bilbon beste elkarte garrantzitsu bat: ABAO-OLBE, Operaren Lagunen Bilboko Elkarte, eta honek ere lan bikaina egiten du opera ezagutarazteko eta zabaltzeko; 1953an sortu zen, eta dauzkan babesle eta bazkide ugari esker –sei milatik gora– urte osoan zehar antolatzen ditu kontzertuak, Bilboko Euskalduna jauregian.

Nahitaez aipatu behar dira hemen Euskal Herrian antolatzen diren nazioarteko lehiaketak, punta-puntakoak baitira guztiak. Talentu berriak ezagutzera emateko eta musika-alor espezializatueta hurbiltzeko aukera ematen dute, eta, aldi berean, musikaren adar desberdinen bilgune ere badira. Denetan aipagarriena Tolosako Abesbatza Lehiaketa da. 1969az geroztik antolatzen da, eta izen handia hartu du nazioartean. Mundu osoko abesbatzen topagune da, eta parte-hartzen duten taldeek musika mota horren alde guztiak jorratzen dituzte: hasi Errenazimentuko polifoniatik eta musika garaikideraino; hasi herri-musikan eta tradizioan oinarritzen diren-etatik abangoardia berritzaileenak lantzen dituzteneraino.

Lehiaketara aurkezten diren talde guztiek euskal errepertorioko obraren bat interpretatu behar izaten dute nahitaez, eta musikagile espainiar baten piezaren bat ere bai. Tolosako Leidor antzokian egiten diren saioetatik aparte, abesbatzek hirurogeita hamar kontzertutatik gora eskaintzen dituzte egun horietan Euskal Herri osoan. Gaur arte, mundu osoko 1.200 abesbatzak baino gehiagok parte hartu dute. Urtero izaten da lehiaketa, azaroaren hasiera aldean.

Tamalez desagertuak dira Julián Gayarre Nazioarteko Kantu Lehiaketa eta Pablo Sarasate Nazioarteko Biolin Lehiaketa, hurrenez hurren 1986tik 2010era bitartean eta 1991etik 2015era bitartean, Iruñean ospatzen zirenak, bi urtez behin. Nafarroa nazioarteko kultura esparruan kokatzen zituzten bi lehiaketa horiek, eta interpretatzaile gazteei hastapenetan laguntza eta bultzadaxo bat ematen zieten; baina, horrez gainera, bazuten bi lehiaketok beste helburu bat ere: interpretatzaile gazteen musika karrerak aintzat hartzea eta balioestea eta bultzada bat ematea. Lehiaketa horietan irabazle izan zirenen artean badira gaur egun ospe handia duten musikariak; María Bayo sopranoa eta Ara Malikian biolin-jotzailea, konparazio baterako.

Antzeko zerbait gertatu zen Nicanor Zabaleta Nazioarteko Lehiaketa-rekin, harizko instrumentuen interpretatzaileentzat zenarekin, zeina 1986an Donostian jokatzeko hasi zen.

Bada beste elkarte bat garrantzi itzela duena: Hauspoz Euskal Herriko Akordeoi Elkarte. 1999an hartu zuen izen hori, 1974tik lanean ari bazen ere; elkarteak lan eskerga egiten du musika-tresna horren alde. Euskal Herrian oihartzun handia du akordeoiak, eta maila handiko musikariak atera dira alor horretan: Enrike Zelaia aipatu behar da bereziki. Elkarteak interpretazio-txapelketa bat antolatzen du 1975az geroztik, estatu espainoleko lehenengoa izan zena bere kategorian. 1993tik aurrera internazionala da, eta bere esparruan ospe handia lortu du. Elkarte nazioarteko konposizio-lehiaketa bat, Francisco Escudero izena duena, antolatzen hasi da, eta akordeoi-bakarlarientzako eta ganbera-taldeentzako obrak saritzen dira bertan. Antzeko helburua dauka, bere esparruaren barruan, Euskal Herriko Abesbatzen Elkarteak, 1984an sortu zenak.

Eresbil, Musikaren Euskal Artxiboa, erakunde itzal handiko bat da, prestigio izugarria duena musikaren alorrean Euskal Herrian nahiz kanpoan.

20. Eresbilaren egoitza Errenterian.

20. Eresbil facilities in Errenteria (Gipuzkoa).

from all over the world have taken part. The competition is held annually in early November.

Sadly gone, the Julián Gayarre International Singing Contest and Pablo Sarasate International Violin Competition were held biannually in Pamplona between 1986 and 2010 and 1991 and 2015 respectively. Besides placing Navarre on the international map and promoting the two figures after which they are named, the aim of both competitions was to help and recognise the budding musical careers of young performers. Amongst the winners of these competitions are figures that are now internationally renowned, such as the soprano María Bayo and the violinist Ara Malikian. It was a similar case with the Nicanor Zabaleta International Competition for string performers, first held in San Sebastian in 1986.

Among the many musical associations in the Basque Country, mention should be made of Hauspoz: Euskal Herriko Akordeoi Elkarte/Asociación Vasca de Acordeón (Basque Accordion Association), which took on this name in 1999, although it was originally formed in 1974. It contributes to and reflects the undeniable importance of this instrument in the Basque Country, producing figures like Enrike Zelaia. Among its many standout activities is a performance competition that was the first of its kind in the Spanish state and began in 1975; the competition became international in 1993 and has acquired major international recognition in its field. More recently this same organisation has begun to organise an international composition competition for solo accordionist and chamber group works named after Francisco Escudero. The Euskal Herriko Abesbatzen Elkarte/Federación Vasca de

1974an sortu zen Erreterian. Hasieran *Musikaste* jaialdian interpretatzen ziren obrak biltzen zituen erakundeak; gerora, ordea, etengabe hazi da: 2016an, 2.175 euskal musikagileren lanak katalogatuta zituen. Salako kontsulta eta orientazio bibliografikoa eskaintzen ditu bere zerbitzuen artean bai eta idatzizko eta ikus-entzunezko dokumentuen erreproduktzioa ere.

Hemen bukatzen da euskal musika akademikoari eman diogun errebaso labur hau, laburregia ezinbestean. Ziur asko, behar baino izen gehiago utzi ditugu kanpoan, tamalez. Beste adierazpide eta musika mota batzuekin gertatzen ez den bezala, denboran irauteko grinaz lan egin eta sortzen da alor honetan; denborak esango du, gaurko euskal konpositoreen, interpretatzaileen eta orkestra-zuzendarien artean, zein sartuko diren lehen mailako musikarien zerrendan, Ravelen, Guridiren, Sarasateren eta Gayarrerren ondoan; denborak bakarrik esango du nork iraungo duen gaur egungo fama izpietatik harago.

Coros (Basque Federation of Choirs), founded in 1984, has a similar objective in its field.

Eresbil, the Basque Music Archive, is an extremely important institution both within and outside the musical life of the Basque Country. It was established in Erreteria (Gipuzkoa) in 1974, initially as a store for works to be disseminated during the town's Musikaste festival. Since then, it has grown continuously: in 2016, it had catalogued a total of 2,175 Basque musical authors. The services it offers include, as well as a consulting room and bibliographic support, a reproduction service for written and audiovisual texts.

This has been a necessarily all too brief overview of Basque classical musical expression and almost certainly some names that should have been mentioned have not found a place here. Of course this is a field of music where, unlike others, enthusiasm for music transcends time. Only time will tell, therefore, who among our composers, performers and conductors will join the ranks of Ravel, Guridi, Sarasate and Gayarre, in the kind of recognition which goes beyond mere contemporary fame.

Bibliografia

Bibliography

- Arana Martija, José Antonio (1976): *Música vasca*. San Sebastián: Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones.
- Arana Martija, José Antonio (1985): *Euskal musika*. S. L. Eusko Jaurlaritza, Kultura eta Turismo Saila, L.G.
- Nagore Ferrer, María (2002): *La revolución coral. Estudio sobre la Sociedad Coral de Bilbao y el movimiento coral europeo (1800-1936)*. Madrid: ICCMU.
- Okiñena, Josu (2019): *The history of Basque music*. Reno: Center for Basque Studies Press.

SAREAN / WEBSITES

- <http://www.eresbil.com>
Eresbil, Musikaren Euskal Artxiboa.
Eresbil, Basque Music Archive.
- <http://koralakeae.com>
Euskal Herriko Abesbatzen Elkarte.
Confederation of Choirs in the Basque Country.
- <http://musikagileak.com>
Euskal Herriko Musikagileen Elkarte.
Musikagileak, Basque-Navarrese Association of Composers.
- <http://www.euskomedia.org/aunamendi>
Aunamendi Entziklopedia.
The Aunamendi Encyclopedia.
- <https://www.euskadikoorkestra.eus>
Euskadiko Orkestra – Basque National Orchestra.

Karlos Sánchez Ekiza (Iruñea / Pamplona, 1963)

Karlos Sánchez Ekiza Musikaren Historiaren irakasle titularra da Euskal Herriko Unibertsitatean. Etnomusikologoa da, musikari praktikoa eta konpositorea denbora-tarte galduetan. Bere ikerketa-lerroek euskal musika dute ardatz, horren imaginarioak eta horren adierazpenak eta, batez ere, musikaren eta identitatearen arteko auziak, bai musika tradizionalaren arloan bai musika eruditaren eta popularraren esparruan. *Trans* aldizkari transkulturalaren zuzendari izan zen. Halaber, Etnomusikologiako Sozietate Iberiarraren zuzendariorde izan zen, bai eta Eusko Ikaskuntzako Folklore Saileko lehendakari ere.

Karlos Sánchez Ekiza is a senior lecturer in Music History at the University of the Basque Country. An ethnomusicologist and occasional practising musician and composer, his fields of research focus on Basque music, its imaginaries and its manifestations, and especially in matters concerning music and identity in the field of traditional music, both erudite and popular. He has been an editor of *Trans*, Transcultural Music Review, vice-president of the Iberian Society of Ethnomusicology and President of the Folklore Section of the Society of Basque Studies.

KREDITUAK / CREDITS

Euskal Kultura Bildumaren edizioa

Basque Culture Collection Edition

Etxepare Euskal Institutua

Testa / Text:

Karlos Sánchez Ekiza CC BY-NC-ND

Ingelesezko itzulpena

Translation into English

Cameron Watson

Edizioa / Edition

Miriam Luki Albisua

Maketazioa / Layout

Iñigo Cerdán Matesanz

Diseinua / Design

Mito.eus

Azaleko argazkia / Cover Photo

Euskadiko Orkestra- Basque National Orchestra

Ruth Abuin

Argitalpen urtea / Publication Year

2021

Argazkiak / Photos

1. Karlos Sánchez Ekiza.
2. Mikel Arrazola. Irekia-Eusko Jauriaritza / Basque Government. CC BY 3.0-ES 2012.
3. Eslava, Hilarión (1865-1900): *Método completo de solfeo sin acompañamiento*. Madrid: Librería de Perlado, Páez y C^a.
4. Eresbil – Musikaren Euskal Artxiboa / Eresbil Basque Music Archive.
5. Emile Venant, 1929. Baionako Euskal Museoa / Basque Museum.
6. Eresbil – Musikaren Euskal Artxiboa / Eresbil Basque Music Archive.
7. Mikel Fraile / El Diario Vasco.
8. Iruñeko Orfeoiaren Artxiboa. Argazkilaritza saila / Archives of the Orfeón Pamplonés. Photographic section.
9. Iñaki Andrés / El Correo.
10. Julián Gayarre Fundazioa / Julián Gayarre Foundation.
11. Ainhoa Arteta.
12. E. Moreno Esquibel / Arriaga Antzokia – Arriaga Theater.
13. Juantxo Egaña.
14. Mikel Iraola / Tolosaldeko Ataria.
15. Iruñeko Udal Artxiboa. Sarasate Funtza, Félix Nadar / Municipal Archive of Pamplona. Sarasate Fund, Félix Nadar.
16. Eresbil – Musikaren Euskal Artxiboa / Eresbil Basque Music Archive.
17. Aitor Izaguirre.
18. Oscar González / ZUMA Press / lafototeca.com
19. Gotzon Aranburu.
20. Eresbil – Musikaren Euskal Artxiboa / Eresbil Basque Music Archive.

Etxepare Euskal Institutua

Etxepare Euskal Institutua erakunde publiko bat da. Gure helburua nazioartean euskara, euskal kultura eta sorkuntza sustatzea eta ezagutzera ematea da, eta, horien eskutik, beste herrialdeekin eta kulturekin harreman iraunkorrak eraikitzea. Horretarako kalitatezko jarduera artistikoak sustatzen ditugu, eta sortzaile, artista nahiz kultura-sektoreetako profesionalen mugikortasuna errazten dugu, baita euskararen eta euskal kulturaren irakaskuntza ere. Halaber, nazioarteko eragile kulturekin eta akademikoekin elkarlana bultzatzen dugu. Zeregin horietan guztietan Euskadiko kanpo ordezkariak gertuko bidelagun ditugu.

Etxepare Basque Institute

The Etxepare Basque Institute is a public agency dedicated to promoting Basque language, culture and creative talent internationally, and to building lasting relationships with other countries and cultures in these areas. To this end, we foster quality artistic activities and support the mobility of artists and cultural industry professionals, as well as teaching Basque language and culture. We also encourage collaboration with international stakeholders in both the cultural and academic fields, working closely with the official Basque delegations abroad.

BASQUECULTURE.EUS
THE GATEWAY
TO BASQUE CREATIVITY
AND CULTURE

BASQUE.

Europarrok kultura-ondare oparoa partekatzen dugu, mendeetan zehar izan ditugun trukeen eta migrazio-fluxuen ondorioa dena. Hala, bertako hizkuntzen eta kulturen aniztasuna, berezi egiten gaituen horri esker guztiok jorituria, Europak duen balio handienetakoa bat da. **BASQUE.** lurralde baten isla da (euskararen lurraldearena), historia baten isla, mundua ulertzeko modu batena, gurea. Bere sustraiez harro dagoen kultura baten adierazpidea da, ikuspegi berri bat eskaintzeko tradizioa eta abangoardia uztartzen jakin duen kultura batena. **BASQUE.** euskal kultura eta sorkuntza garaikideari begiratzeko leihoa da. Musikaren, dantzaren, antzerkiaren, zinemaren, literaturaren, artearen eta beste adierazpide batzuen bidez euskal kultura eta euskara ezagutzera emateko leihoa. Eta, era berean, sormenari zabalik dagoen leku bat da, partekatzeko, zubiak eraikitzeko eta solaserako, kulturen artean elkar aditzen lagunduko diguten elkarrizketa berriei bide emateko.

Europeans share a rich cultural heritage from centuries of trade and migration. Linguistic and cultural diversity is one of Europe's main assets, each of us contributing with our uniqueness. **BASQUE.** is a window into a land (the land of the Basque language, Euskara), a history, a way of seeing the world. It is the expression of a culture proud of its heritage, a people that have learned to embrace difference to create a new vision for tomorrow. **BASQUE.** opens a new door to Basque culture and contemporary creation through music, dance, theatre, cinema, literature, art... and the Basque language. It is a place open to creativity, to sharing ideas, building bridges, sparking new conversation, and fostering dialogue between cultures.

EUSKADI
BASQUE COUNTRY

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

ETXEPARE
EUSKAL
INSTITUTUA